

Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi

Bilâl KILINÇ

GİRİŞ

Ölüm, her insanın ürpertiyle yaklaştığı bir olaydır. Bu ürperti insandan insana farklılık gösterse de ölümün soğuk bir tarafının olduğu hakikattir. Ölüm solmak, can vermek, hayatın sona ermesi, hayatın sönmesi¹ vb. anlamlarına gelen ve dünyayı terk etme tasavvurunun elbise giydirilmiş hâlidir. Ölümün olduğu yerde canlılık yoktur; ancak canlılığın olduğu yerde her zaman bir ölüm mevzu bahistir. Bu nedenledir ki diğer canlılardan akıl, irade ve gönül sahibi olmalarıyla ayrılan insanlar ölümden çok daha fazla etkilenmektedir. Bu vasıfları dolayısıyla insanlar “ne güneşe ne de ölüme göz kırpmadan bakabilirler.”² Buna rağmen, tedavisi o anki imkânlara göre mümkün olmayan ve ıstırap verici bir hastalığa دچار olmuş bir insan ölümü seçebilmektedir. Bu seçim farklı görünüşler altında tezahür etmektedir. Ölmek iradesini ortaya koyan bir insan ya intihar etmekte ya da öldürülmeyi talep etmektedir. İşte bunlardan ikinci kategoriye giren ötenazi, çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Şüphesiz ötanazinin psikolojik, biyo-tıp etiği³, felsefi, tarihi ve hukuki boyutları bulunmaktadır. Bu kavramın tam olarak anlaşılabilmesi için bütün boyutlarına titizlikle eğilmek gerekmektedir. Ancak çalışmamız öta-

nazinin hukuki açıdan, daha özelde de ceza hukuku açısından hangi bağlantı noktalarına sahip olduğu ile ilgilidir. Elbette ki çalışmamızın kapsamına uygun düştüğü ölçüde diğer boyutlarına da değinilecektir.

Ötanazinin hukuki boyutunun açıklanması ceza hukuku açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim hem suçta ve cezada kanunilik ilkesi hem de suçların belirliliği ilkesi açısından ötanazinin suç teşkil edip etmediğinin tespiti elzemdir. Aksi takdirde hukuk devletinin esaslarından olan bu iki husus es geçilmiş olacaktır. Bu ilkelerin hukuk devletinin gereklerinden olduğu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun genel gerekçesinde şu şekilde ifade edilmektedir:⁴ “...Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, belirlilik ilkesi, kıyas yasağı, geçmişe uygulama yasağı, hukuk devleti ilkesinin gereklerindedir.” Meselenin bu yönü özellikle ötanazi uygulayıcıları bakımından önemlidir. Zira “bir hastanın ıstırabını dindirmek için hareket eden kişinin cezai sorumluluğuna gidilecek midir?” sorusu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Bir devletin hak ve özgürlükleri korunmak için suç ve ceza siyasetini elverişli şekilde belirlemesi gerekmektedir. Yaşam hakkı 1982 Anayasası⁵ ve Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda⁶ güvence altına alınmış en temel haklardan bir tanesidir. İşte bu sebeple yaşam hakkına yönelebilecek fiiller

¹ *Türk Hukuk Lügati*, Türk Hukuk Kurumu, Ankara 1991.

² François de La Rochefoucauld’dan nakleden: Gilles Veinstein, *Osmanlılar ve Ölüm*, (Çev.: Elâ Güntekin), İletişim Y., İstanbul 2011, s. 11.

³ Burada biyo-tıp etiğinden kastedilen “insan sağlığı alanındaki tutum ve davranışların, iyi ya da kötü türünden değerlendirilmesi etkinliği”dir. Bkz.: Sevtap Metin, *Biyo-tıp Etiği ve Hukuk*, On İki Levha Y., İstanbul 2010, s. 1.

⁴ Mehmet Emin Artuk-Ahmet Gökcen-Ahmet Caner Yenidünya, *Gereğelli Ceza Kanunları*, Ankara 2009, s. 10.

⁵ 1982 Anayasası’nın 17. maddesi şu şekildedir: “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.”

⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 2. maddesi şu şekildedir: “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır.”

TCK'nın özel hükümlere ilişkin ikinci kitabının "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmının "Hayata Karşı Suçlar" başlıklı birinci bölümünde (81. vd. maddelerinde) suç olarak tanımlanmıştır. Bunun gerekliliği yine hukuk devleti ilkesinden kaynaklanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi bir kararında hukuk devletini şöyle tarif etmektedir:⁷ "Hukuk Devleti, insan haklarına saygı duyan ve bu hakları koruyan, toplum yaşamında adalete ve eşitliğe uygun bir hukuk düzeni kuran, bu düzeni sürdürmekle kendisini yükümlü sayan, bütün davranışlarında hukuk kurallarına ve anayasa-ya uyan, işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlettir." Meselenin bu yönü de iyileşme imkânı bulunmayan hastalığa yakalanmış hasta ve onun yakınları bakımından önemlidir. Zira burada da "hastanın yaşam hakkı ötanazi kapsamında dahi koruma altında mıdır?" sorusu gündeme gelmektedir. Kısaca "insanların ölme hakkı var mıdır?" sorusuna verilecek cevap belirleyici olacaktır.

Ceza hukukunun hem suç ve cezaların belirliliğini sağlama hem de hak ve özgürlükleri (çalışmamız özelinde yaşama hakkını) güvence altına alma fonksiyonunu vurguladıktan sonra ötanazinin suç teşkil edip etmediği ve yaşam hakkının iyileşme imkânı bulunmayan bir hastalığa tutulmuş olan kişinin kendi rızasıyla ölmek istemesi karşısında korunup korunmayacağı sorunu, çalışmamızın temel hukuki bağlantı noktasını oluşturmaktadır. Bu soruya verilecek cevaplardan ilki yaşam hakkının kişinin kendisine karşı dahi korunması gerektiği ve böylece ötanazinin suç teşkil eden bir fiil olduğudur. Peki, bu suç kasten insan öldürme veya kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesiyle aynı kefedede mi değerlendirilecektir, yoksa ayrı bir suç türü olarak tarif edilip daha az ceza mı öngörülecektir?

Yaşam hakkı bağlamında verilecek cevaplardan ikincisi ise kişinin kendi geleceğini belirleme hakkı çerçevesinde ölme konusunda rızanın hukuken geçerli bir rıza olduğu ve böylece ötanazinin bir suç olmasının mümkün olmadığını. Bu seçeneği işaretleyen bazı ül-

ke mevzuatları olsa da dünyada hâlâ ağır basan cevap birincisidir. Türkiye'deki mevcut hukuki düzenlemelerin dünyanın diğer ülke mevzuatlarıyla paralellik taşıdığı rahatlıkla söylenebilir. İşte bu ikilem ötanazi sorunsalını ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda öncelikle ayrıntısıyla ötanazi kavramına değinilecektir. Burada kavramın anlamı ve etimolojisi, tarihçesi, türleri, bazı kavramlardan farkı ve meşruiyetine ilişkin tartışmalar ele alınacaktır. Daha sonra ötanazinin mukayeseli hukuktaki durumu incelenecektir. Bu bölümde de genel olarak dünyanın meseleye yaklaşımı, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İsviçre ve İslam Hukukundaki durum anlatılmaya çalışılacaktır. Son olarak da Türk Ceza Hukuku'nda ötanazinin nereye oturduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Burada kasten insan öldürme ve ihmali davranışla kasten öldürme suçları açısından bir değerlendirme yapılacaktır.

ÖTANAZİ KAVRAMI

1. Kavramın Anlamı ve Etimolojisi

İlk defa Francis Bacon tarafından kullanıldığı aktarılan ötanazi, "eu: güzel" ve "tanasium: ölüm" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Böylece güzel ölüm, iyi ölüm, rahat ölüm, kolay ölüm, ıstırapsız ölüm, tatlı ve acısız ölüm gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır.⁸ Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise ötanazi, "ölme hakkı" olarak gösterilmektedir.⁹ Belirtmek gerekir ki "ölme hakkı" karşılığı, kelimenin anlamını tam olarak ifade etmekten uzaktır. Çalışmamızda da yukarıda kelimenin etimolojik özelliklerine sadık kalarak verdiğimiz anlamlar esas alınacaktır.

Ötanazi kavramı doktrinde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan birkaçına bakmak yararlı olacaktır. Bir tanıma göre ötanazi, "tıbbi usullerin hafifletemediği sürekli ve da-

⁷ 21.04.1992 tarihli bu karar için bkz.: Güneş Müftüoğlu, *Sosyal Devlet ve Hukuk Devleti*, Saypa Y., Ankara 1996, s. 335.

⁸ Mehmet Emin Artuk-Ahmet Caner Yenidünya, *Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011, s. 107-140.

⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50cc471727a4d1.-61189863 (E. T.: 15.12.2012).

yanılmaz acıların işkencesi altında bulunan ve hastalığının iyileştirilmesini bugünkü tıbbın gerçekleştiremediği hastaların ıstıraplarına, onların öldürülmesi ile son vermek”tir.¹⁰ Başka bir tanımda ise ötanazi, “ölümün kaçınılmaz olduğu ve tıp biliminin verilerine göre iyileştirilmesi olanağı bulunmayan veya dayanılmaz acılar içinde olan kişinin rızasına dayalı olarak tıbbi yollarla öldürülmesi veya tıbbi yardımın kesilerek ölüme terk edilmesi” olarak ifade edilmektedir.¹¹

2. Ötanazinin Tarihçesi

Hastalık, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Oldukça karmaşık bir yapıya sahip olan insan gerek fizyolojik gerekse de psikolojik sayısız hastalığa maruz kalmış ve tedavi edilemediği için çok fazla acılar çekerek nihayetinde ölmüştür. Tıbbın gelişmesiyle birlikte birçok hastalığın sebep olduğu ıstıraplar minimize edilmiş ve ölüm geciktirilmiştir. Bugüne kadar olan süreçte tıp sürekli bir gelişme içerisinde olmuş ve çok kısa bir zaman önce tedavisi mümkün olmayan hastalıkların tedavisi de mümkün hâle gelebilmiştir. Bununla birlikte her dönemde tedavisi mümkün olmayan hastalıklar kategorisi söz konusu olmuştur. Bu hakikat de tedavisi mümkün olmayan hastalığa düçar olmuş ıstıraplar içerisinde kıvranan hastaların kendilerine ötanazi uygulanmasını talep etme veya hasta yakınlarının ya da hekimlerin hastaya acıdığı için ötanazi uygulaması durumunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte gayri insani duygularla tedavisi imkânsız hasta ve akıl hastalarının ötanaziye maruz bırakıldıkları dönemler de yaşanmıştır. İşte bu başlık altında elimizde olan sınırlı bilgilerle ötanaziye ilişkin tarihi bir perspektif ortaya koymaya çalışacağız. Lucien Febve, “aşkın, ölümün, acımanın, zulmün, sevincin tarihine sahip değiliz”¹² derken belki de bu sınırlılığı kastediyordu.

Babil ve Asurlar’da iyileşmesi mümkün olmayan hastaya hekimin müdahalesi yasak-

lanmıştır.¹³ Bu da bugünkü isimlendirmeye “pasif ötanazi” uygulamasının söz konusu olduğunu göstermektedir.

Eski Roma’da bir hekimin hastasının çektiği acılara son vermek için onu öldürmesi kasten insan öldürme suçu sayılırdı.¹⁴ Böylece Eski Roma’da hekimin saikinin suç vasfını değiştirmedeği anlaşılmaktadır. Bu tutum bugünkü genel temayülle uygunluk göstermektedir. Bununla birlikte Romulus zamanında, hilkat garibesini çocukların komşularının beşinin görüşü alınarak ölüme terk edilmesi tarzında bir ötanazi tatbik edildiği de aktarılmaktadır.¹⁵ Anlıyoruz ki Roma’da pasif ötanaziye yaklaşan uygulamalar yaşanmıştır. Romalı düşünür Seneca’nın şöyle dediği aktarılır:¹⁶ “... Doğanın belirlediği zamanı beklememizi söylüyorlar. Ancak bunu söyleyen kişi özgürlük yolunun kapandığının farkında değil... Eziyetin ortasından ayrılacak, sorunlarımdan kurtulabilecekken hastalık ya da insan işkencesini beklemek zorunda mıyım? Bir neşterle büyük özgürlüğe ulaşacak, bir iğne yardımıyla huzura erişeceksiniz.”

Eskimoların, yaşlılarını buzullara terk etmek suretiyle onları kutup ayılarının yemesini sağladıkları bilinmektedir. Daha sonra da bu ayıları kendileri yiyerek yaşlılarına yeniden kavuştuklarına inanıyorlardı. Japon kır geleneklerinde de ötanazi izlerine rastlanmaktadır. Yaşlılar ve cüzamlılar doğa koşullarına terk edilerek ölmeleri sağlanıyordu.¹⁷ Eski İsrail’de de iyileşmesi mümkün olmayan hastaların çabuk ölmesi için “frankincense” bitkisinin günlük olarak verildiği bilinmektedir.¹⁸ Eski Türklerde hayata büyük önem verilirdi. Hunlarda bir kişiyi öldüren ölüm cezasına çarptırılıyordu. Kazak ve Kırgızlarda intihar edenler de ayrı bir mezarlığa gömülüyordu.¹⁹

¹³ Osman Kaşıkçı, “**Hukuk Tarihinde Ötanazi**”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, S: 6, 2008, s. 85-99.

¹⁴ Kaşıkçı, a.g.m.

¹⁵ Ömer Ömeroğlu, “**Ötanazi**”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 2, 1993, s. 187-205.

¹⁶ Hamide Tacir, *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*, On İki Levha Y., İstanbul 2011, s. 262.

¹⁷ Ömeroğlu, a.g.m.

¹⁸ Kaşıkçı, a.g.m.

¹⁹ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s. 72, 73.

¹⁰ Hakan Hakeri, *Tip Hukuku*, Seçkin Y., Ankara 2010, s. 344.

¹¹ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

¹² Veinstein, a.g.e., s. 11.

Antik Yunan'da asiller, yaşlı veya hasta bir beden içinde olmanın alçaltıcı bir durum olduğunu düşünürlerdi. Bu da ötanazi uygulamalarına sebep olurdu; fakat yine de ötanazi toplum nezdinde hoş karşılanmazdı. Ötanazinin Hipokrat yemininde de hoş karşılanmadığını görmekteyiz. Dönemin önemli filozoflarından Platon ve Aristo hasta yetişkinlerin gönüllü olmasalar dahi polisın kaynaklarını gereksiz yere tüketmemeleri için öldürülmeleri veya bakımsızlıktan ölmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu düşüncede de aktif ve pasif ötanazinin izlerini görmek mümkündür. Ayrıca ölmek isteyen bir kimse Senatoya geçerli bir neden göstererek izin belgesi alabilmekteydi. Bu belgeyi alanlar hâkime başvurur ve hâkim de baldıran zehiri ile ölümü gerçekleştirdi.²⁰ Burada hâkim zehiri bizzat içiriyor idiyse bir ötanaziden bahsedilebilecektir. Şayet hâkim sadece baldıran zehirini ölmek isteyen kimseye veriyor ve o kimse zehiri bizzat içiriyor idiyse yardımcı intihardan bahsetmek mümkündür. Bu dönemde ötanaziye bir nevi tarafsızlık söz konusudur.²¹

Antik Yunan'da ötanaziye tarafsız bakılırken Hıristiyanlığın kabulü ve yaygınlaşması ile bu tarafsızlığın yerini ne olursa olsun insanın canını tanrı almadan kendisi de dâhil olmak üzere kimsenin alamayacağı tasavvuru almıştır.²² Devletler de ötanaziye karşı tavrı almaya başlayınca ötanaziye aydınlanma dönemine kadar ütopyalarda rastlanabilecektir. Tam da burada Thomas More'un *Ütopya*'sını hatırlamak gerekmektedir. *Ütopya*'da yer alan şu ifadeler ötanazinin hayallerde canlı olduğunu

göstermektedir:²³ "Hastalar *Ütopya*'da büyük şefkat görürler. Tekrar sağlıklarına kavuşabilmeleri için kendilerinden hiçbir şey esirgenmez. Çaresiz hastalığı olanlara her türlü manevi yardımı yapabilmek için birbirleri ile yarışır, ancak hastalık hem çaresiz hem ıstırap verici ise o zaman şöyle bir yol izlerler. Böyle bir hasta yaşayan ölü olduğu için hem başkalarına yük olur, hem de kendi acı çeker. Böyle hastalara rahipler ve devlet adamları ölüme razı olup, acılarından kurtulması için öğüt verirler. Eğer hasta hayatına kendi eliyle son vermiyorsa, o zaman kendi adına başka birisinin yapmasına izin verirler. Bu erdemli bir davranıştır ve *Ütopya*'da yüksek saygı görür. Ancak kimsenin iznini almadan kendini öldürenler aşağılanırlar ve pis bir bataklığa atılıp, gömülme hakkını yitirirler."

Aydınlanma dönemi, Avrupa bakımından Antik Yunan düşüncesinin canlanmaya başladığı bir dönemdir. Ötanazinin de 17. yüzyılda pek çok Avrupa ülkesinde sözlüklere girmeye başladığı aktarılmaktadır.²⁴ Bundan sonra ötanazi kavramsallaştırılmış²⁵ ve her şeyin ölçüsü ve ölçütü olan insanın kendi geleceğini belirleyebilme hakkı kapsamında değerlendirilmeye başlanmıştır. İngiltere'nin önde gelen hukukçularından olan Francis Bacon, hekimin görevinin sadece hastayı sağlığına kavuşturmak ve acısını hafifletmek olmadığını, aynı zamanda hastaya kolay ve rahat bir ölüm sağlamak görevinin de bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶ İskoç filozof David Hume, bireyin yaşamını sona erdirmeye hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır. İngiltere'nin önde gelen bir başka hukukçusu olan Jeremy Bentham, bireyin vücudu üzerinde yegâne söz sahibi olduğunu, yaşamak yerine ölmeyi seçebileceğini ve yasaların da hiçbir şekilde bu özerkliğe karışamayacağını ifade etmiştir. Almanya'dan yükselen ses ise kişinin özerkliğinden başka bir noktaya kayan ve gayri insani bazı düşünceler ihtiva eden bir mahiyete bürünmüştür.

²⁰ Kaşıkçı, a.g.m.; Ömeroğlu, a.g.m.

²¹ Ayşegül Yıldırım, "Yaşamın Kutsallığı ve Yaşama Hakkından Vazgeçme", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, S: 1, 2004, www.insanbilimleri.com (E.T.: 22.01.2013).

²² İncil'de şöyle deniyor: "Kendine şekil verenle çekişenin vay başına! Yerin çömlek parçaları arasında bir çömlek parçası! Balçık kendisine şekil verene: Ne yapıyorsun? Yahut senin elinin işi sana: Elleri yok, der mi? Babaya: Dünyaya getirdiğin nedir? Yahut kadına: Ağrısını çektiğin nedir? Diyenin vay başına! İsrail'in Kuddüsü ve ona şekil veren RAB şöyle diyor: Gelecek şeyleri benden sorun; oğullarım için ve ellerimin işi için bana emredin. Dünyayı ben yaptım ve onun üzerinde insan yarattım; gökleri benim ellerim yaydı ve onların bütün ordusuna emrettim." İncil, Yeşaya 45: 9-12, <http://incil.info/kitap/Yesaya/45> (E.T.: 22.01.2012).

²³ Thomas More, *Ütopya*, (Çev.: T. Gökçen Sağnak), Gün Y., İstanbul 1999, s. 77-78.

²⁴ Kaşıkçı, a.g.m.

²⁵ Yukarıdaki "Kavramın Anlamı ve Etimolojisi" başlığında bakınız.

²⁶ Adnan Öztürel, "Ötanazi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 16, S: 1-4, s. 261-273.

Friedrich Nietzsche şöyle demektedir:²⁷ “Hasta toplum için parazittir. Muayyen bir durumdan sonra daha uzun yaşaması uygun değildir. Yaşama zevki kaybolduktan sonra boşu boşuna ömür sürmek, doktorların müdahalelerinin esiri olmak anlamsızdır. O hâlde yaşama hakkı, toplumun tahkir nazarları önünden çekilmelidir.” Aydınlanma dönemi Avrupası’nda atılan bu düşünsel temeller üzerinde insanlık tarihinin utanç duyacağı binaların yükselmeye başlaması gecikmeyecektir. Weimar Cumhuriyeti Dönemi’nde (1919-1933), sadece teorik olarak tartışılan ötanazi, Nasıyonel Sosyalistlerin iktidara gelmesiyle resmî politika hâlini almaya başlamıştır.²⁸ Siyaset sahnesinde yükselmeye başlayan ırkçı yaklaşımlar saf ırk yaratmanın peşine düşmüştür. Adolf Hitler’in “yaşaması yararsız ve bozuk bünyeli insan, toplumdan atılmalıdır” dediği aktarılmaktadır.²⁹ Adolf Hitler’in işbaşına gelmesi ile Almanya’da ırkçı düşüncelerin hayata geçirildiği Nazi Dönemi başlamıştır. Dünya 1933 ila 1945 yılları arasında daha önce belki de hiç şahit olmadığı bir vahşete şahit olmuştur. Halkın bilinçaltını yapılacak katliamlara hazırlamak için *Ich Klage An* [Itham Ediyorum] isimli bir film çevrilmiş ve ötanazinin gerekli ve akla yatkın bir uygulama olduğu fikri yayılmıştır.³⁰ Ötanazi operasyonları t-4 koduyla Berlin’den yönetilmiş ve “Sanatoryum Kontrolcüler ve Hemşire Evleri” adlı bir organizasyona yönlendirilen kişiler bir hekim kontrolünden geçirilerek ölmesi gerekenler öldürülmek üzere Almanya’da bulunan beş ötanazi kampından herhangi birine veya Avusturya’da bulunan Linz’e gönderilmiştir. Buna ilişkin ilk resmî kaydın bir Nazi Partisi üyesinin tek bacağı bulunmayan kör kızı için ötanazi talep etmesi ve bu talep sonucunda özürsüz çocuğun öldürülmesi olduğu aktarılmaktadır. Özürsüz kişilerin toplu olarak öldürülmeleri ise 1939’da Polonya’da gerçekleştirilmiştir.³¹ Bütün

bu yaşananların ciddiyeti ve boyutu, Nürnberg Ceza Mahkemelerinde hekimler davası olarak anılan davanın neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu yargılama neticesinde insanlık, 200.000 hasta çocuğa “morfin-scopolamin” zerk edilmek suretiyle veya gaz odalarında bırakılarak öldürüldüğü gerçeği ile yüz yüze kalmıştır.³²

1906 tarihinde Ohayo’da ve 1907’de Iowa’da hastalığın ıstırabı içinde kıvranan hastaların öldürülebilmesi için kanun tasarıları hazırlanmış ve fakat Federal Devletin onayı alınmadığı için yürürlük kazanamamıştır. 1947 yılında da iki bin New Yorklu doktor ötanazinin yasal hâle gelmesi için bir beyanname imzalamıştır.³³ Ancak bu beyanname ötanaziye yasal hâle getirmek için yeterli olmamıştır. Ötanaziye ilk olarak 2001 tarihinde Hollanda yasal hâle getirmiş, bunu 2002 tarihinde Belçika izlemiştir. Son olarak da 2009 tarihinde Lüksemburg ötanaziye yasal hâle getirmiştir.³⁴

Görülüyor ki bütün bir tarih boyunca değişik felsefelerden ve dinlerden etkilenen insanlığın ötanaziye yaklaşımı farklılık göstermiştir. Ancak genel olarak denilebilir ki hastalığın ve ıstırabın olduğu yerde insanları yaşama bağlayacak daha üst bir değer olmaması durumunda ötanaziye ilişkin talepler artış göstermiştir. Nihai aşamada da fiili olarak uygulanmakta olan ötanazinin bazı ülkelerde yasal hâle getirildiğine şahit olmaktayız.

3. Ötanazi Türleri

a. Dar Anlamda-Geniş Anlamda-En Geniş Anlamda Ötanazi

“Dar anlamda ötanazi”, ıstıraplar içinde ölmekte olan bir kimsenin ıstıraplarının hayatının kısaltılmasıyla hafifletilmesidir. Dikkat edilirse burada kişi ölüme oldukça yakındır. Şayet bu tür ötanazi kabul edilirse ancak ve

²⁷ Arın Namal, *Türk Tıp Etiği Çevrelerinde Ötanazi Tartışmaları-Neden Henüz Küçük Bir Alev?, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., s. 71-105; Ömeroğlu, a.g.m.

²⁸ Namal, a.g.m.

²⁹ Ömeroğlu, a.g.m.

³⁰ Behçet Tahsin Kamay, “Ötanaziler (Ölümü Yaklaşan Hastayı İstıbarsız Öldürme)”, *Ankara Barosu Dergisi*, C: 8, S: 93-94, Ankara 1952, s. 1-6.

³¹ Tacir, a.g.e., s. 17-18.

³² Öztürel, a.g.m.

³³ Kaşıkçı, a.g.m.

³⁴ Yener Ünver, *Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011, s. 27-69.

ancak ölmek üzere olan bir kimseye ötanazi uygulanabilecektir.

“Geniş anlamda ötanazi”, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmış kimse- nin acılarını dindirmek için ölüme neden olacak icrai bir hareketin yapılmasıyla gerçekleştirilen ötanazidir. Bu tür ötanazide hastanın ölümün eşliğinde olup olmaması önemli değildir. Daha uzun süreler yaşayabilme imkânı olan bir hastaya dahi ıstıraplarının dindirilmesi için ötanazi uygulanabilecektir.³⁵

“En geniş anlamda ötanazi” ise, yaşamaları değersiz görülen insanların imha edilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu tür uygulamalara tedavisi imkânsız akıl hastaları, bedensel özürllüler ve bitkisel hayata girenlere uygulanan ötanazi gösterilebilir.³⁶ Tarihte bunun örneklerine rastlamak mümkündür.³⁷ Bu tür ötanazi, “gerçek olmayan ötanazi”³⁸ veya “cinai ötanazi”³⁹ olarak da adlandırılmaktadır. Ceza hukuku açısından bu tür ötanazinin cinayet olduğu aşîkârdır. Bu uygulamaların hiçbir meşru ve insani dayanağı yoktur.

b. İradeye Bağlı Ötanazi- İrade Dışı Ötanazi

“İradeye bağlı ötanazi”, hastanın bilinci yerindeyken istekte bulunması üzerine uygulanan ötanazidir. İradeye bağlı ötanazi, hastanın talebi üzerine olabileceği gibi, onun muvafakati ile de uygulanabilir. Birinci durumda hasta hekimi zorlarken ikinci durumda ise hekim hastaya ötanazi fikrini sunmakta ve hasta da bunu kabul etmektedir.⁴⁰ Her iki durumda da iradeye bağlı ötanaziden bahsedilmektedir. Kural olarak özgür irade hukuken muteberdir⁴¹ ve

hukuki sonuç doğurur. Burada hasta, temyiz kudretini haiz ve bilinci açık iken iradesinin sakatlanmasına yol açabilecek nedenlerin (hata, hile ve tehdit) tesiri altında kalmadan ve özgürce ötanazi talebinde bulunmaktadır.⁴²

Peki, burada irade açıklamasının yazılı veya sözlü olmasının bir ehemmiyeti var mıdır? Bu soruya 1928 tarih ve 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatların Tarzı İcrasına Dair Kanun’un 70. maddesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği’nin⁴³ “Tedaviyi Reddetme ve Durdurma” başlıklı 25. maddesi ışığında cevap vermek mümkündür. 1219 sayılı Kanun’un 70. maddesine göre, büyük cerrahi ameliyatlara için alınacak rızanın yazılı olması zorunludur. Ötanazi, cerrahi ameliyatlardan daha hafif bir uygulama değildir ve evleviyet kuralı gereğince ötanazi için de yazılı bir irade açıklaması zorunludur. Yönetmeliği 25. maddesine göre ise, bir hasta tedaviyi reddetme ve durdurma hakkına sahiptir; ancak bunun için yazılı beyanına ihtiyaç vardır. Belirtmek gerekir ki hastanın tedaviyi reddetmesi ve durdurması durumunda doğabilecek sonuçlar itibarıyla pasif ötanaziye yaklaşılmaktadır. Kanaatimizce pasif ötanazi uygulamasında yazılı irade açıklaması gerekiyorsa aktif ötanazinin uygulanabilmesi için de evleviyetle yazılı irade açıklaması gerekmektedir.⁴⁴

Konuyla ilgili olarak ortaya çıkabilecek bir başka mesele de hasta irade açıklayamayacak durumda ise, daha önce açıkladığı yazılı beyanının iradeye bağlı ötanazi kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Buna ilişkin olarak doktrinde ağırlıklı olarak kabul edilen görüş daha önceden açıklanan yazılı beyanın muteber olduğu yönündedir.⁴⁵ Ancak belirtmeliyiz ki yaşama hakkından feragat etmeyi içeren bu irade açıklamaları sadece ötanazi türünün iradeye bağlı olarak nitelendiril-

³⁵ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

³⁶ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

³⁷ Yukarıdaki “Ötanazinin Tarihçesi” başlığına bakınız.

³⁸ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

³⁹ Kamay, a.g.m.

⁴⁰ Köksal Bayraktar, *Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezaî Sorumluluğu*, İstanbul Üniversitesi Y., İstanbul 1972, s. 150.

⁴¹ Bu konuyla ilgili olarak, rızanın hukuka aykırılığı ortan kaldırıp kaldırmadığına ilişkin açıklamalarımız saklıdır. Bunun için aşağıdaki “Türk Ceza Hukukunda Ötanazi” başlıklı bölüme bakınız.

⁴² Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁴³ R. G., T. 01.08.1998, S. 23420.

⁴⁴ Aksi görüş için bkz.: Yasemin Oğuz, *Ötanazi’ye Etik Yaklaşım, Tıp Etiği Açısından Yaşamın Son Döneminde Karar Verme Süreçleri, Medikal Etik (Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı)*, Ed.: Hüseyin Hattemoğlu, İstanbul 2001, s. 61-67.

⁴⁵ Özlem Yenerer Çakmut, *Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi*, Legal Y., İstanbul 2003, s. 148; Artuk-Yenidünya, a.g.m.

mesini sağlar; yoksa ötanaziye yasal ve meşru hâle getirmez.

“İrade dışı ötanazi” ise, hastanın irade açıklamasında bulunamayacağı ve dolayısıyla iradesinin ne yönde olduğunun saptanamadığı durumlarda, yakınlarının irade açıklamasıyla gerçekleştirilen ötanazidir. Bu durumlara örnek olarak hastanın bilincinin kapalı olması, temyiz gücünü haiz bulunmaması ve yaşının küçüklüğü dolayısıyla irade açıklamaya ehil olmaması gösterilebilir.⁴⁶ Belirtmek gerekir ki genelde hukuk sistemleri, irade dışı ötanaziye cevaz vermemektedir. Hukukta hak ehliyetine sahip varlıklara kişi denir.⁴⁷ Bu tanımda yer alan hak kavramı kişinin iradeye sahip olduğunu anlatmaktadır. Kişilik denince de, “kişi ile birlikte, kişinin hukukun korumaya değer bulduğu, hukukî, manevi nitelikteki varlıkların tümü” anlaşılır.⁴⁸ Kişilik, çocuğun sağ ve tamamiyle doğumuyla başlar ve ölünceye kadar devam eder.⁴⁹ Yukarıda örnek olarak sayılan durumların hiçbirinde ölüm gerçekleşmediği için kişilik sona ermemiştir ve sadece hastanın irade açıklaması üzerine harekete geçmek mümkündür.

Kişilik haklarından mal varlığı alanına ilişkin olanları kişinin irade beyanı veya kanunun öngördüğü durumlarda ilgili diğer kişiler tarafından kullanılabilir. Ancak kişi varlığı alanıyla ilgili haklar kural olarak münhasıran kişinin irade açıklamasıyla kullanılabilir. Yine bunun bazı kanuni istisnaları vardır; ancak yaşama hakkından vazgeçme konusunda bir istisna bulunmamaktadır. Kişi varlığı alanı, “para ile ölçülemeyen ve kişilik haklarının koruması kapsamına giren değer alanı” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰

Ötanazi kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olan yaşama hakkı ve dolayısıyla kişi varlığı alanı ile ilgilidir. Bu nedenle hastanın kendisinin bir irade açıklaması olmadan yakınlarının irade

açıklamasıyla uygulanan ötanazi, yaşama hakkına müdahale teşkil etmektedir.⁵¹ Üstelik yaşama hakkından bilinci açık olsa da bizzat hastanın bile feragat edemeyeceği ifade edilmektedir. Bu özellik nedeniyle, bilinci kapalı olan ve ölüm neticesinin kaçınılmaz olduğu bir hastanın, önceden ötanazi uygulanması yönünde bir vekâletname vermesinin dahi hukuken bir kıymeti harbiyesi yoktur. Nitekim bu vekâletname yokluk sebebiyle geçersizdir.⁵² Kanaatimizce bu vekâletname olsa olsa hastanın bilinci açıkken yaptığı yazılı bir irade açıklaması olarak değerlendirilebilir. Böyle bir durumda yine iradeye bağlı ötanaziden bahsedilebilir.

c. Aktif Ötanazi-Pasif Ötanazi

“Aktif ötanazi”⁵³, “hekimin derin bir sakinleştirmeyi takiben, ani ölüm yapacak nitelik ve dozdaki ilacı uygulamak suretiyle hastanın

⁵¹ Hastanın ötanaziye ilişkin rızası hiçbir şekilde alınmıyor ve daha önceden de konuya ilişkin olumlu veya olumsuz bir beyanın olmadığı durumlarda Amerikan Yüksek Mahkemesi verdiği bir kararında objektif kriterler tespit etmiştir. Buna göre, tedavinin neden olduğu kaçınılmaz ve ciddi acı, tedaviye insanlık dışı bir nitelik veriyorsa artık tedaviye son verilebilecek ve böylece ötanazi uygulanabilecektir. Karar için bkz.: Çakmut, a.g.e., s. 148.

⁵² Fatih Selami Mahmutoğlu, “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu, 12. Yüzyıl Başında Yaşam Destek Tedavileri Etik ve Hukuksal Yönler”, 2. Uluslararası Tıp Etiği ve Hukuku Kongresi Bildiri Kitabı, 2009, s. 85-92; aksi görüş için bkz.: Metin, a.g.e., s. 324-325. “... Şayet hasta resüsitasyonun alıkonulma kararını kendisi verme yeteneğine sahip değilse bu olasılıkta karar, hastanın önceden vekil olarak belirlediği kişi veya kişiler tarafından verilir. Eğer hastanın bu husustaki tercihi bilinmiyorsa ya hastanın hekimi, hastanın detaylı tercihlerini [advance directives] göz önüne alır yahut uygun bir vekil tarafından resüsitasyon kararı verilebilir. Detaylı tercihler ile kastedilen, hastanın sağlığında konu ile ilgili arkadaşları, akrabaları, hekimi ile yaptığı konuşmalar ve düşünce açıklamalarını, şahitleri içerir. Seçilen vekilin taşıması gereken vasıflar vardır ve bunların başında vekil olacak kişinin, hastanın değerlerini, inançlarını, hayattan beklentilerini bilmesi ve bu değerlere saygılı olmasıdır. Genellikle uygun vekil bir akraba yahut yakın bir arkadaş, eğer hasta bir çocuk ise anne ve babadır. Karar verme yeteneklerini kaybetmiş ve herhangi bir yakını olmayan hastaların yerine kimin karar vereceği önemli bir etik ikilemdir...”

⁵³ Aktif ötanazi, İngilizceden Türkçeye “acıyarak öldürme” olarak çevrilebilecek “mercy killing”dir. Bkz.: Namal, a.g.m.

⁴⁶ Sibel İnceoğlu, *Ölme Hakkı-Ötanazi*, Ayrıntı Y., İstanbul 1999, s. 217 vd.

⁴⁷ Mustafa Dural-Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuku*, C: 2, *Kişiler Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006, s. 5.

⁴⁸ Dural-Öğüz, a.g.e., s. 8.

⁴⁹ A.g.e., s. 15.

⁵⁰ Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuka Giriş*, Vedat Y., İstanbul 2011, s. 136; M. Kemal Oğuzman-Nami Barlas, *Medeni Hukuk*, Beta Y., İstanbul 2002, s. 102.

yaşamına son vermesi” olarak tanımlanmıştır.⁵⁴ Ortada icrai bir hareket vardır ve ölüm neticesi bu icrai hareketin sonucunda doğmaktadır.⁵⁵ Ölüm sonucunu doğuracak bir ilaç veya ölümcül dozda bir zehrin hastanın ıstıraplarını sona erdirmek amacıyla hastaya zerk edilmesi suretiyle gerçekleştirilen ötanazi, bu türe örnek olarak gösterilebilir. Aktif ötanazi, hastanın isteği üzerine uygulanırsa iradeye bağlı ötanazi (gönüllü ötanazi) olarak isimlendirilir.⁵⁶ İradeye bağlı aktif ötanazi Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Uruguay ve Meksika dışında diğer ülkelerde ya kasten insan öldürme suçu ya da daha az cezayı gerektiren ayrı bir suç olarak kabul edilmektedir.⁵⁷ Şayet aktif ötanazi hastanın isteği olmaksızın gerçekleştirilirse irade dışı ötanazi olarak isimlendirilir. İrade dışı aktif ötanaziye örnek olarak hasta çocukların ve bebeklerin, bilinci kapalı hastaların, akıl hastalarının tıbbi yöntemlerle öldürülmesi gösterilebilir. Böyle bir ötanazi dünya genelinde gayri meşru olarak kabul edilmektedir. Ne var ki Hollanda’da ağır anomalilerle dünyaya gelen yeni doğan bebeğin öldürülmesine dayanan pediatrik ötanazi 2006 tarihinden beri yasaldir.⁵⁸

Aktif ötanazi intihardan ve intihara yardımdan farklıdır. Zira aktif ötanazide ölüm neticesini doğuran fiili hekim veya bir başkası gerçekleştirilmektedir. Şayet ölüm neticesini doğuran tıbbi yöntemi bizzat hasta uygularsa bu bir intihardır ve hastaya bu konuda bir yardım söz konusu ise ortada intihara yardım vardır. Genellikle aktif ötanazi hekimler tarafından tasvip görmemekte ve bu nedenle “hekim yardımcı intihar” veya “pasif ötanazi” ön plâna çıkmaktadır.⁵⁹

“Pasif ötanazi”⁶⁰, “hayat desteğini sağlayan ilaç ve araçları kesmek veya bunları al-

mamak ya da tedaviyi kabul etmemek” suretiyle gerçekleştirilen ötanazi türüdür.⁶¹ Dikkat edilirse burada ölüm neticesi ilgililerin hareketsiz kalması ile ortaya çıkmaktadır.⁶² Belirleyici özelliğinin ihmali hareket ile icra edilmesi⁶³ olduğu ifade edilmektedir.⁶⁴ Kısacası hasta, ölüme terk edilmektedir. Pasif ötanazinin temel olarak yaşamı sürdürecektedir tedaviye başlamama⁶⁵, teknik tedavinin kesilmesi ve yapay beslemeden vazgeçme şeklinde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.⁶⁶ İfade edelim ki, yaşam destek ünitesine bağlı olarak hayatta kalabilen hastaya verilen yaşam desteğinin çekilmesinin pek de pasif olmadığı, bilakis aktif olduğu da belirtilmektedir.⁶⁷ Birçok ülkede pasif ötanazi sorunsalı, tedaviyi reddetme veya durdurma hakkı çerçevesinde çözümlenmektedir. Buna göre pasif ötanazi, hastanın kendi geleceğini belirleme hakkı ile meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle tedavinin hastaya şiddetli ıstıraplar vermesi ve gayri insani olması durumunda hastanın talebi üzerine tedaviye son verilmektedir. Böylece hasta her an ölüme yürümektedir. Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 25. maddesi tedaviyi reddetme ve durdurma hakkını düzenlemektedir. Madde metni şöyledir: “Kanunen zorunlu olan hâller dışında ve doğabilecek olumsuz sonuçların sorumluluğu hastaya ait olmak üzere; hasta kendisine uygulan-

ye “tedavinin kesilmesi ya da sınırlandırılması” olarak çevrilebilir. Bkz.: Namal, a.g.m.; pasif ötanazi, hastanın hayatını uzatan müdahalenin yapılmaması anlamında “ortötanazi” olarak da adlandırılmaktadır. Bkz.: Bayraktar, a.g.e., s. 150.

⁶¹ Bertil Emrah Oder, *Hak ve Özgürlükler Temelinde Ötanazi: Anayasa Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011, s. 1-26; Nur Centel-Hamide Zafer-Özlem Çakmut, *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*, C: 1, Beta Y., İstanbul 2007, s. 29.

⁶² Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁶³ Aşağıda “Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi: TCK Madde 83” başlığına bakınız.

⁶⁴ Hakeri, a.g.e.

⁶⁵ Yaşamı destekleyen tedavilere örnek olarak şunlar gösterilebilir: Organ nakilleri, mekanik ventilasyon, canlandırma [kardiyopulmoner resüsitasyon], böbrek diyalizi, tüple besleme, damar içine sıvı verme, kemoterapi ve antibiyotik tedavileri. Bkz.: Metin, a.g.e., s. 324.

⁶⁶ Namal, a.g.m.

⁶⁷ Artuk-Yenidünya, a.g.m.; karşı görüş için bkz.: Hakeri, a.g.e., s. 350.

⁵⁴ Timur Demirbaş, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2002, s. 248.

⁵⁵ Hakeri, a.g.e., s. 348.

⁵⁶ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁵⁷ Ünver, a.g.m.

⁵⁸ Erdem Özkara, “Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika’da Ötanazi Uygulaması ve Ülkemizdeki Durum”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 78, 2008, s. 105-122.

⁵⁹ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁶⁰ Pasif ötanazi, İngilizcede “Non-Treatment Decision” (NTD) olarak ifade edilmektedir. NTD, Türkçe-

ması planlanan veya uygulanmakta olan tedaviyi reddetmek veya durdurulmasını istemek hakkına sahiptir. Bu hâlde, tedavinin uygulanmamasından doğacak sonuçların hastaya veya kanuni temsilcilerine veyahut yakınlarına anlatılması ve bunu gösteren yazılı belge alınması gerekir.” Bu da gösteriyor ki, hasta tedaviyi red veya durdurmanın neticeleri hususunda aydınlatıldıktan sonra özgür iradesiyle tedaviyi reddeder veya durdursa, bunun neticesinde meydana gelebilecek bir ölüm nedeniyle hekimin cezai sorumluluğuna gitmek mümkün olmayacaktır.⁶⁸ Ancak hasta bilincini kaybetmişse ve hayati tehlike de varsa hekim, müdahale etmek zorundadır.⁶⁹ Şayet bu durumda hekim hareketsiz kalır ve müdahale etmezse, diğer şartları da varsa, ihmali davranışla kasten insan öldürme suçunu işlemiş olur.

Belirtmek gerekir ki pasif ötanazi, hukuk sistemlerince aktif ötanaziye göre çok daha kolay kabul görmektedir. Bunun nedeni pasif ötanazinin doğrudan ve kasıtlı bir öldürme içermemesi olarak gösterilmektedir.⁷⁰ Buna rağmen, pasif ötanazi hukuki ve etik bir çok problemi bünyesinde barındırmaktadır.

d. Kazai Ötanazi-Medikal Ötanazi

“Kazai ötanazi”, uygulanabilmesi mahkeme kararına bağlı olan ötanazi türüdür. Burada kazai (yargısal) bir faaliyet ile ötanazi gerçekleştirildiği için böyle bir isimlendirme yapılmıştır. Ötanazinin uygulanabilmesi için mahkemeden izin istenmekte ve mahkemenin izin vermesi hâlinde uygulanması mümkündür.

“Medikal ötanazi” ise, uygulanabilmesi için hekimin veya bir hekimler kurulunun aldığı kararlar gerçekleştirilen ötanazi türüdür. Medikal ötanazide, mahkemeden izin alama zorunlu-

luğ yoktur. Mesela Hollanda böyle bir uygulamayı tercih etmiştir.⁷¹ Hollanda’da bir doktor mahkeme kararı olmaksızın meslektaşlarıyla konsültasyon yaparak ötanaziye karar verebilmektedir.

e. Dolaylı Ötanazi

“Dolaylı ötanazi”, “hekimin hastanın acısını azaltmak üzere kullandığı ve kullanılmasının tıp bilimi tarafından öngörüldüğü bir ilacın kaçınılmaz bir yan etkisi olarak hastanın yaşamının kısılması durumu” olarak tarif edilmektedir.⁷² Görüldüğü gibi burada sadece hastanın ıstıraplarını dindirmeye matuf olarak uygulanan tedbirlerin “dolayısıyla da olsa” yaşamı kısıltması söz konusudur.⁷³ “Çifte etki doktrini” olarak da adlandırılan ötanazinin bu türünde, hastaya verilen ilaç hem acıları dindirmekte hem de ölümü neticelemektedir. Belirtelim ki aktif ötanazinin farklı bir versiyonu olan böyle bir durumda da hastanın aydınlatılmış onamının alınması zorunludur. Yani hastaya verilecek ilaçların acıyı hafifletmekle birlikte ölüm neticesini de getirdiği açıkça ve ayrıntılı olarak anlatılmalıdır. Bu aydınlatma üzerine alınacak bir rıza ile acıyı hafifleten bu ilaçlar tatbik edilebilecektir. Bu tür ötanazi Hollanda, İngiltere, Avustralya, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde hukuka uygun addedilmektedir.⁷⁴ Ayrıca bu tür ötanazinin Almanya’da da cezalandırılmayacağı kabul edilmektedir.⁷⁵ Alman Ceza Kanunu’nun 216. maddesinin ölmek üzere olan bir hastaya kendisinin açık ve ciddi isteği üzerine ve ölüm hedefine yönelik olarak ölümcül dozda ağrı kesici veya rahatlatıcı ilaç tatbik etmeyi yasakladığı ifade edilmektedir. Buna göre, hekim ön plânda ağrıların dindirilmesi amacını tutmuşsa ve ölümü hızlandıran yan etkiyi bilmesine rağmen sineye çekmişse dolaylı ötanazi vardır. Dikkat edilirse dolaylı ötanaziyi, yasaklanmış aktif ötanaziden ayıran husus kastın derecesidir. Dolaylı ötanazide, hekim ölüm

⁶⁸ Mehmet Emin Artuk-Ahmet Gökçen-Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 445.

⁶⁹ Doğan Soysalan, “**Hekimlerin Ceza Hukuku Yönünden Sorumluluğu**”, *Sağlık Hukuku Digestası*, Yıl 1, S: 1, Ankara Barosu Y., Ankara 2009, s. 119-137. Ayrıca “İradeye Bağlı Ötanazi-İradeye Bağlı Olmayan Ötanazi” başlığına bakınız.

⁷⁰ Oder, a.g.m.

⁷¹ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁷² Hakeri, a.g.e., s. 348.

⁷³ Muharrem Özen-Meral Ekici Şahin, “**Ötanazi**”, *Ankara Barosu Dergisi*, S: 2010/4, s. 15-36.

⁷⁴ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁷⁵ Hakeri, a.g.e., s. 349.

sonucunu bilmesine rağmen olursa olsun diyerek olası kastla hareket etmektedir. Şayet hekim, doğrudan doğruya ölümü amaçlamışsa Alman Ceza Kanunu 216. maddede tanımlanmış suç işlemiştir.⁷⁶

Hasta Hakları Yönetmeliği'nin 14. maddesinde, sağlık personelinin hastanın durumunun gerektirdiği tıbbi özeni göstererek hastanın hayatını kurtarmak ve sağlığını korumak mümkün olmadığı takdirde dahi ıstırapını azaltmak veya dindirmeye çalışmakla yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır. Böylece en başta hekim, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmış hastanın daha az ıstırap çekmesi için elinden gelen bütün tedbirleri almaktadır. Burada alınan tedbirler hastanın yaşamını kısaltsa dahi hekimin bundan kaçınmamaacağı ifade edilmiştir.⁷⁷ Tabii burada önem taşıyan hukuki kurum hastanın rızasıdır. Hasta kendisine uygulanacak tedbirlerin muhtemel neticeleri hakkında aydınlatılmalı ve rızası alınmalıdır.

4. Ötanazinin Bazı Kavramlardan Farkı

a. Ötanazi ve Talep Üzerine Öldürme/Rıza İle Öldürme

"Talep üzerine öldürme", temel olarak talebin öldürülen kimseden gelmesini ifade etmektedir. Burada mağdur, kendi talebi üzerine bir başka kimse tarafından öldürülmektedir. Öldürülme fikri mağdurdan çıkmakta, bu fikir talebe dönüşmekte ve talebin yöneldiği kişi bizzat öldürme fiilini gerçekleştirmektedir.⁷⁸ "Rıza ile öldürme" ise, öldürme fikrinin öldürülmek istenene sunulması ve onun rızası ile öldürülmesini ifade eder. Dikkat edilirse burada öldürme fikri failden çıkmakta ve bu fikir mağdura sunulmaktadır onun rızası istenmek-

tedir. Talep üzerine öldürmeden farkı öldürme isteğinin failden gelmesidir.⁷⁹ Görüldüğü gibi ötanazi, talep üzerine öldürme ve rıza ile öldürmenin oluşum şekillerinden sadece bir tanesidir. Talep üzerine öldürme veya rıza ile öldürme, tedavisi imkânsız olan bir hastalığa düşer olmuş, büyük ıstıraplar içinde kıvranan bir hastanın acılarını dindirmek amacıyla gerçekleştirilirse ötanazi adını almaktadır. Bu nedenlerle ötanazi ile talep üzerine öldürme veya rıza ile öldürmenin eş anlamlı olarak kullanılması doğru değildir.⁸⁰

b. Ötanazi ve İntihara Yardım

"İntihara yardım", temel olarak bir kimse- nin intihar etmesine yardım etmek olarak tarif edilmektedir. İntihara yardımı ve ötanaziden farkını anlayabilmek için öncelikle intiharın ne olduğuna kısaca değinmek gerekmektedir. İntihar, Arapçada kurban anlamına gelen "nahr" kökünden türetilmiş bir kelimedir. İstilah olarak intihar, "kişinin kendini bilerek ve isteyerek öldürmesidir."⁸¹ Psikolog Erwin Stengel'in "insanoğlu evrimin bir aşamasında sadece hemcinslerini ve hayvanları değil, kendisini de öldürebileceğini keşfetmiş olmalıdır" dediği aktarılmaktadır.⁸² Anlıyoruz ki intihar, insanoğlunun öldürme fiilinden daha sonra keşfettiği bir olgudur ve bu keşiften sonra tarihin her döneminde intihar ile karşılaşmak müm-

⁷⁶ Henning Rosenau, "Aktif Ötanazi", (Çev.: Ali İhsan Erdağ), *Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları, V. Türk Alman Tıp Hukuku Sempozyumu*, 28 Şubat-1 Mart 2008, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2008, s. 109-121.

⁷⁷ Muharrem Özen-Meral Ekici Şahin, a.g.m.

⁷⁸ Talep üzerine öldürmeye örnek olarak; hasta (A), hekim (B)'ye ölmek istediğini söylüyor ve ondan kendisini öldürmesini talep ediyor. Hekim (B) de bu talebi yerine getiriyor ve hasta (A)'yı öldürüyor.

⁷⁹ Rıza ile öldürmeye örnek olarak; hekim (B) öldürmeyi öneriyor ve hayattan bezmiş olan hasta (A) öldürülmeyi kabul ediyor. Bunun üzerine hekim (B), hasta (A)'yı öldürüyor.

⁸⁰ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁸¹ Émile Littré intiharı, "kendisini öldüren insanın eylemi" olarak tanımlamıştır. Bu tanım, kaza ile zehir içen insanı canına kasten kıyan insandan ayırmamaktadır. Émile Durkheim ise intiharı, "bir insanın doğuracağı sonucu bilerek olumlu veya olumsuz bir eylemle doğrudan veya dolaylı olarak kendini ölüme sürüklemesi" olarak tarif etmektedir. Bu tanıma göre kaza ile gerçekleşen ölüm intihar olarak adlandırılmayacaktır. Dolaylı intihara örnek olarak, din ve gelenek gibi faktörlerle intihar etmekten korkan kimsenin, ölüm cezasını gerektiren bir davranışta bulunarak ölüm sonucuna ulaşmak gösterilmektedir. Bkz.: Émile Durkheim, *İntihar*, (Çev.: Özer Ozankaya), Cem Y., İstanbul 2011; Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁸² Zuhâl Ağilkaya, *İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul 2008, s. 2.

kündür. İşte bu keşif iledir ki intihar felsefesinin⁸³, psikolojinin⁸⁴ ve hukukun ana tartışma konularından bir tanesi hâline gelmiştir.

En temel güdülerinden biri hayatta kalmak olan canlıların “kendilerini kurban etmelerinin” çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik nedenleri vardır. Bu nedenlerden ilk

üçünün intihara zemin hazırladığı ve dördünün ise intiharın bitiricisi olduğu ifade edilmektedir.⁸⁵ İnsanların psikolojileri sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle intihara hazır hâle gelmekte ve neticede zihninde intihar fikri uyanan bir insan ya kendi başına intihar etmekte ya da başka bir kimseden yardım istemektedir. İşte tam da burada intihar fiilinin gerçekleşmesi için bir yardımcıya ihtiyaç duyulmakta ve intihara yardım gündeme gelmektedir. Tarihsel süreçte cezalandırıldığı görülen intihar fiilinin, modern ceza hukukunda suç olmadığı kabul edilmektedir. Buna rağmen bir kimsenin intiharına yardım eden kimsenin cezalandırıldığı görülmektedir. Gerek 765 sayılı TCK’da gerekse de 5237 sayılı TCK’da intihara yardım bir suç olarak düzenlenmiştir.⁸⁶

İntihara yardımda, hayata son verme fiili bizzat intihar eden tarafından gerçekleştirilmektedir. Ötenazide ise tedavisi imkânsız bir hastalığa düşer olmuş ve ıstıraplar içinde kıvranan mağdur, hayatına son verilmesi konusunda talepte bulunmakta ve fail de öldürme fiilini gerçekleştirmektedir.

5. Ötenazinin Meşruiyetine İlişkin Tartışmalar

a. Ötenazinin Gayrimeşru Olduğunu ve Suç Olması Gerektiğini Savunanlar

Ötenazinin gayri meşru olduğunu savunanların ceza hukuku açısından yaklaşımları ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan bir kısmı ötenazinin kasten insan öldürme suçu olduğunu bir kısmı da kasten öldürmeden ayrı ve bağımsız bir suç olduğunu savunmaktadır. Dikkat edilirse bu iki görüşe göre ötenazi insana yönelmiş gayri meşru bir harekettir ve cezalandırılması gerekir. Ancak ikinci görüş taraftarlarına göre ötenazideki öldürme fiili hasta-

⁸³ Antik Çağ’dan önce toplumsal dayatmaya bağlı olarak intiharlara rastlanırken Antik Çağ’dan sonra ise daha çok bireysel intiharın meşruiyeti tartışılır olmuştur. Bu dönem düşünürlerinden Protagoras’a göre, insan haytayken Tanrı’yı memnun etmeye çalışmalıdır, eğer insan Tanrı’nın canını almasını beklemek yerine intihar ederse Tanrı’ya karşı bir ayaklanma gerçekleştirmiş olur. Bir başka düşünür Platon, intihara dini bir perspektiften bakarak karşı çıkmıştır; ancak bazı eserlerinde “kişinin ölümünün kendisi için daha iyi olması durumunda kişi niye engellenmektedir?” diye sormaktan geri durmamaktadır. Aristoteles, intiharın devlete karşı bir saldırı olduğunu ifade ederek kızgınlıkla kendini bıcaqlayan kişinin bunu yaşam hakkına aykırı olarak yaptığını vurgulamaktadır. Bkz.: İnceoğlu, a.g.e., s. 17 vd.; ayrıca intiharın saçma olduğundan bahisle intiharı tanımlamanın gereksizliğine vurgu yapan Albert Camus, şöyle demektedir: “Ortada bir tek ciddi felsefi problem vardır, o da intihardır. Hayatın yaşamaya değer olup olmadığına karar vermek, felsefenin temel sorusunu cevaplandırır. ...Bu sorunun neden bütün diğer sorunlardan daha elzem olduğunu sorduğumda ise kendime şu cevabı veririm: Mecbur kıldığı eylem dolayısıyla. Ontolojik kanıt için kendi canına kıyan kimseyi tanımıyorum. Çok önemli bilimsel bir gerçeğe vakif olan Galile, hayatını tehdit ettiği anda bu bilgiyi büyük bir kolaylıkla inkâr etmiştir. Bir açıdan doğrusunu yapmıştır. Bu bilgi yakılmaya değmezdi. ...Diğer taraftan hayatı yaşamaya değer bulmadıkları için birçok insanın öldüğünü görüyorum. Başkaları ise paradoks bir biçimde kendilerine yaşamak için sebep teşkil eden fikirleri ve illüzyonları uğruna kendilerini öldürüyorlar (yaşamak için de bir sebep ölmek için de fevkalade bir sebeptir). Böylece hayatın anlamına dair sorunun en önemli soru olduğu kanaatindeyim. ...Bir melodramda olduğu gibi kendini belli bir niyetle öldürmek bir itirafta bulunmak demektir: Hayata yenilmenin ya da hayatı anlamamanın itirafı. ...Aslında bu basitçe hayatın ‘değer olmadığı’ itirafıdır. Yaşamak doğası gereği kolay değildir. Birçok sebepten dolayı ama en çok da alışkanlıktan dolayı, varlığın gerektirdiği birçok şey yapılır. Gönüllü ölümün şartı, en azından içgüdüsel olarak bu alışkanlıkların günlüklüğünü, yaşamak için herhangi bir derin sebep eksikliğini, bu günlük eylemlerin anlamsızlığını, acı çekmenin yararsızlığını anlamış olmaktadır.”

⁸⁴ Sigmund Freud, intiharı “ölüm içgüdüünün etkinlik kazanarak kişinin kendi üzerine çevrilmesi” olarak tarif etmektedir. Görüldüğü gibi Freud, intiharın içsel faktörlerine yönelmiştir. Bkz.: <http://www.intihar.de/frame.htm> (E.T.: 27.01.2013). Psikiyatrist Karl Menninger, intiharı üç unsur gerektiren özel bir ölüm şekli olarak görür. Bunlar, ölme arzusu, öldürme arzusu ve öldürülme arzusudur.

⁸⁵ Zuhâl Ağilkaya, “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 23, 2010, s. 173-202.

⁸⁶ İntihara yönlendirme suçu hakkında ayrıntılı bilgi için aşağıda “İntihara Yönlendirme Suçu: TCK Madde 84” başlığına bakınız.

nın talebiyle veya acıma duygusuyla işlenmektedir.⁸⁷ İşte bu farklılık ötanaziyi kasten insan öldürme suçundan ayırmakta ve cezası daha az olan bir suç vasfına dönüştürmektedir.

Ötanazinin Kasten İnsan Öldürme Suçu Olduğu Görüşü

“Bir insanı öldürmek ile ölmesine izin vermek arasında hiçbir farkın olmadığını”⁸⁸ savunanlar ötanaziyi kasten insan öldürme suçu olarak değerlendirmiş ve birçok açıdan eleştirmiştir. Aşağıda bu eleştirilere değineceğiz.

En başta gelen eleştiri insanın başlı başına bir değer olduğu ve insanlığın gelişimi hastaların öldürülmesi ile değil, onların elden geldiğince bakım görmeleriyle mümkün olduğudur. Buna göre, bir toplumda bulunan en güçsüz ve çaresiz gruplardan biri olan hastaların mümkün olduğunca yaşatılması insani bir haslettir.⁸⁹ Bu hasletin hukuk dünyasına yansiyarak ötanazinin kasten insan öldürme suçu olması gerekmektedir.

Bir başka eleştiri meselenin tıbbi boyutu ile ilgilidir. Buna göre tıpta her zaman bir hata olasılığı vardır. Hastalığın şifasız olduğunun kesin bir şekilde tespit edilmesi olanaksızdır. Daha birkaç yıl önce tedavisi bilinmeyen bir hastalık bugün tedavi edilebilir hâle gelebilmektedir. Hatta hekimlerin hayatlarından ümit kestikleri hastaların iyileştikleri görülebilmektedir. Bu sebeple iyileşmesi bugünkü şartlara göre imkânsız gözükken bir hastaya ötanazi tatbik edilmesi hiçbir şekilde kabul edilemez.⁹⁰ Doktrinde bu görüşü savunan Fransız Doktor E. Forgue'nin meslek hayatında karşılaştığı bir hadise aktarılmaktadır: Bir gün Paris'teki muayenehanesine bir hasta gelir ve çok fazla acı çektiğinden söz ederek muayene edilmesini ister. Muayene neticesinde

doktor hastaya “mide kanseri” teşhisi koyar. Doktor hastanın kurtulmasının imkânsız olduğunu düşünerek, sadece onu teselli için bazı ilaçlar verir. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra hasta doktorun yanına tekrar gelir ve kendisini iyileştirdiği için teşekkür eder. Doktor hastayı tekrar muayene ettiğinde ise mide kanserinin tamamen iyileştiğini görür.⁹¹

Yapılan bir diğer eleştiri dinî perspektiflidir. Bu eleştiriler bazılarınca anlamsızdır; zira onlar için insanlık tarihi sadece aydınlanma çağı ve sonrasında oluşmaktadır. Hâlbuki aydınlanma düşüncesi dışında da canlı olan düşünceler vardır ve bu sebeple dinî perspektiften yapılan eleştiriler bir kenara bırakılamaz. İslâm itikadında Allah bütün bir kâinatı yaratan tek bir Rab (kural koyucu, kanun koyucu) ve İlah (egemenlik sahibi)'tir. Her bir zerre O'nun yaratmasıyla olmuştur ve olmaktadır. O'ndan izinsiz hiçbir hadise cereyan edemez. Bu sebeple hastalık da O'ndan izinsiz zuhur edemez. Ayrıca hiçbir canlı canını O'nun izni olmadan teslim edemez. Bu çerçevede İslâm düşüncesinde ötanazinin meşruiyetinden bahsedilemez.⁹² İslâm Hukuku'nda hâkim olan görüş bir kimseyi rızası varken öldürmek suçu insan öldürmeden başka bir vasfa büründürmez; sadece cezası daha hafif olur.⁹³ Hıristiyan Katolik Kilisesi de 24.02.1957 tarihine kadar hayatın kısaltılmasını reddetti. Bu tarihte 9. İtalyan Anestezi Kongresi yapılmış ve Papa burada bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Papa, esas olarak ötanaziyi reddetmiştir. Ancak narkotik ilaçların verilmesinin iki etkiye yani bir taraftan acıların dindirilmesine diğer taraftan da hayatın kısaltılmasına neden olursa buna müsaade edileceğini vurgulamıştır.⁹⁴ Buna rağmen 1962-1965 yılları ara-

⁸⁷ Artuk-Yenidünya, a.g.m.; faildeki saikin kasten insan öldürmeden farklı olduğu yönünde bir görüş için bkz.: Çakmut, a.g.e., s. 19.

⁸⁸ Herbert Schlögel, “Ötanazi ve Teoloji”, Çev: Osman Taştan, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 43, S: 1, 2002, s. 293-299.

⁸⁹ Tevfik Özlü, “Hasta Hakları”, Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Trabzon 2007, s. 1-7.

⁹⁰ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁹¹ Ömeroğlu, a.g.m.

⁹² Maide Suresi 32. ayet şöyledir: “Bu yüzden şu hükmü yazdık İsrailoğullarına: Şüphe yok ki bir insanı öldürmesine, yahut yeryüzünde bozgunculuk etmesine karşılık olmayarak birisini öldüren, bütün insanları öldürmüş gibidir ve kim, birisini kurtarır, diriltirse bütün insanları diriltmiş gibidir. Andolsun ki peygamberlerimiz, onlara apaçık delillerle geldiler de gene onların çoğu, bundan sonra yeryüzünde hadlerini aştılar.” Bkz.: <http://www.kuranmeali.com/ayetkarsilastirma.asp?sure=5&ayet=32> (E.T. 04.04.2013)

⁹³ Konuyla ilgili olarak aşağıda “İslâm Hukuku” başlığına bakınız.

⁹⁴ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

sında yapılan II. Vatikan Konsili'nde "her ne surette olursa olsun adam öldürme, soykırım, kürtaj, ötenazi ve intihar" kınanmıştır.⁹⁵

Konuya yaklaşılacak bir başka açı da hastanın rızasının hukukten muteber olup olmadığı ile ilgilidir. Buna göre, hastalığın ıstırapları içinde olan bir hastanın verdiği rıza hukukten muteber değildir. Ayrıca yaşam hakkı üzerinde tasarrufta bulunulabilecek bir hak kategorisi söz konusu değildir. Bu sebeple de rıza muteber değildir.⁹⁶

Ötanazinin Ayrı ve Bağımsız Bir Suç Olduğu Görüşü

Bu görüşü savunan müelliflere göre ötanazi ile kasten insan öldürme suçu arasında nitelik ve suçun saiki bakımından büyük farklar vardır. Bir kere acıma duygusuyla insan öldürenler "tehlikeli suçlu" değildirler. Ötanazi fiilini icra edenlerde ahlaki redadet [ahlaki düşkünlük] bulunmamaktadır.⁹⁷ Hâl böyle olmakla birlikte böyle suçluların da cezasız bırakılmaması gereklidir. Ancak bu ceza insan öldürme suçunun cezasına nazaran daha hafif olmalıdır. Bu sebeple ceza kanunlarında ötanazi ayrı ve bağımsız bir suç olarak tanımlanmalı ve karşılığında daha hafif ceza öngörülmelidir. Bu görüşü savunan Fransız müellif-

lerinden Georges Vidal ve Joseph Magnol'un şöyle dediği aktarılmıştır: "İhtirasın etkisiyle körleşmiş olarak, rıza gösteren mağduru öldüren ve bundan sonra bizzat kendisini öldürmeye teşebbüs eden veya şifası olmayan bir hastalığa yakalananın yalvarması üzerine onu öldürerek acı ve ıstıraplarına son veren kimseyle herhangi bir adam öldürme fiilini işleyen bir tutulamaz. Bu demek değildir ki, fiil cezasız kalmalıdır. Fiilin cezalandırılmaması kanunun korkutuculuk etkisine aykırıdır. Adam öldürmenin içinde mütalaa da adil değildir. Hafifletici sebepler yeterli olmadıklarından genellikle jüriler beraat kararı vermektedirler. Hakikat ikisinin arasındadır (yani hakikat cezalandırmama ile tam cezalandırma arasındadır)."⁹⁸

b. Ötanazinin Meşru Olduğunu ve Suç Olmaması Gerektiğini Savunanlar

Ötanazinin suç olmaması gerektiğini savunmak için kullanılan ilk argüman kişinin kendi geleceğini belirleme hakkı çerçevesinde yaşamını ne zaman sona erdirebileceğini de belirlemesinin mümkün olduğudur.⁹⁹ Buna göre yaşama hakkı, kişinin yaşamını ne zaman sona erdireceğini de belirlemesini içermektedir.¹⁰⁰ Bir kimse yaşamak istemiyorsa ona zorla yaşayacak denilmemelidir. Bu itibarla ıstırap çeken bir hastanın yaşamına son vermesi mümkün olmalıdır ve hukuk sistemleri ne hastaya ne de ötanaziyi tatbik edene bir

⁹⁵ "İnsan yaşamı bütün iyiliklerin temelidir ve insanın her türlü faaliyetinin ve bütün toplumun zorunlu kaynağı ve şartıdır. İnsanlar 'yaşam hediyesini' muhafaza etmek ve verimli kılmak ile yükümlüdür." Bkz.: Austin Flanney, "Ötanazi Üzerine Beyanname", Çev.: Osman Taştan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 43, S: 2, 2002, s. 405-412.

⁹⁶ Faruk Erem-Nevzat Toroslu, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y., Ankara 1973, s. 405; Süheyl Donay, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Beta Y., İstanbul 2007, s. 42; Nur Centel-Hamide Zafer-Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Y., İstanbul 2008, s. 319; Veli Özer Özbek-M. Nihat Kambur-Pınar Bacaksız-Koray Doğan-İlker Tepe, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2010, s. 315; Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-R. Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Y., Ankara 2007, s. 136; Bahri Savcı, *Yaşam Hakkı ve Boyutları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1980, s. 16; Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, C: 2, İstanbul Üniversitesi Y., İstanbul 1978, s. 89.

⁹⁷ Gürkan Sert, *Hasta Hakları Uluslararası Bildirgeler ve Tip Etliği Çerçevesinde*, Babil Y., Erzurum 2004, s. 254.

⁹⁸ Artuk-Yenidünya, a.g.m.

⁹⁹ "Kişiyi bazı durumlarda yaşamaya zorlamak insan hakları felsefesi ile bağdaşmayan bir yaptırım olarak nitelendirilmeye açıktır." Bkz.: Tacir, a.g.e., s. 359.

¹⁰⁰ Bu görüşe karşı çıkan bir başka görüş şöyledir: "Aktif ötanaziyi bir 'insan hakkı' olarak tanımlamak, hem hak kavramının ayrılmaz bir parçası olan ödev unsuru açısından hem de temel bir insan hakkı olan yaşama hakkının vazgeçilmezliği açısından önemli kavramsal ve kuramsal zorluklara yol açmaktadır.. Aktif ötanazi, kavramın tanımı gereği, kişinin öldürülmesi talebinin fiilen karşılanmasını gerektirmektedir; ama bütün doktorların bu talebi reddetme hakkına sahip oldukları düşünülüğünde, ötanazi talep eden kimsenin talebinin bağlayıcı olmadığı görülmekte, dolayısıyla bu tür bir talebin hakkın ödev unsuru içermediği ortadadır." Bkz.: Ertuğrul Cenk Gürkan, "Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 60, S: 2, 2011, s. 255-280.

yaptırım öngörmemelidir. Nitekim bu kişiler meşru olanı istemektedir.

Ötanazinin suç olmaması gerektiğini savunmak için kullanılan argümanlardan birisi de ötanazi ile intiharın bir farkının olmadığıdır. Nasıl ki intihar cezalandırılmıyorsa bunun üçüncü kişi eliyle gerçekleştirilen şekli de cezalandırılmamalıdır.¹⁰¹ Belirtmeliyiz ki bu görüş isabetli değildir. Zira intiharın cezalandırılmasının bir mantığı yoktur ve ötanazi yardımlı intihardan da farklıdır. Ötanazide fiili mağdurdan başka bir kişi tarafından icra edilmektedir. İntihara yardımda ise fiili gerçekleştiren mağdurdur; intihara yardım eden fiili icra etmemektedir.

Ötanaziye illiyet bağı açısından değerlendirilen başka bir görüşe göre ise, ölümün sebebi ötanaziye tatbik edenin fiili değil, bundan önce gelen tabii fizyolojik sebeptir.¹⁰² Kronolojik olarak ötanaziye tatbik edenin fiilleri önce ve fizyolojik sebepler daha sonradır. Ancak ifade etmeliyiz ki bu görüş isabetli değildir. Nitekim zaten her zaman bir insanı öldürme fiili önce ve buna bağlı olarak gelişen fizyolojik nedenler sonradır. Ölüm neticesi elbette ki öldürme fiiline bağlı olarak gelişen fizyolojik nedenlerle gerçekleşmektedir.

Konuyla ilgili bir başka görüş ötanaziye gerçekleştirenin suçun manevi unsuru bakımından da cezai sorumluluğuna başvurulamayacağı yönündedir. Bu görüşü savunanlar kasten insan öldürme suçunda kastın bilerek ve isteyerek bir kimseyi öldürerek ona zarar vermek olduğunu öne sürerler. Ötanazide ise zarar verme kastının değil, hastanın acılarına son verme kastının bulunduğu ifade ederler. Bu sebeple kasten insan öldürme suçunun oluşmayacağını iddia ederler.¹⁰³ İfade etmeliyiz ki bu görüş de isabetli değildir. Zira kasten insan öldürme suçunda kast, bilerek ve isteyerek bir insanın yaşamına son vermektir. Failin kastının öldürmeye yönelik olması yeterlidir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Bayraktar, a.g.e., s. 151.

¹⁰² Sevim Tunç, "Ötanazi", *Ankara Barosu Dergisi*, 1955, S: 3, s. 485.

¹⁰³ Bayraktar, a.g.e., s. 152.

¹⁰⁴ Mehmet Emin Artuk-Ahmet Gökçen-Ahmet Caner Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009, s. 2043.

Bir görüş de hukuk tarihine kara bir leke olarak geçen Nazi Dönemi ötanazilerine yol açabilecek derecede hukuki temelden yoksundur. Buna göre, "biçimsiz, beyinsiz, gerçek bir hayvan, basit bir bitkisel hayatı olan, hiçbir içgüdüsel tepkisi olamayan, ölüme kadar kaderi sadece uyumak, yemek yemek, içmek, inlemek ve çürümek olan kimselerin" yaşamının anlamı bulunmamaktadır. Böyle "insanlar"ın ömrünü uzatmak yerine, onlara rahat bir ölüm sağlamanın daha insani olduğunu ifade eden bu görüş sahipleri bu gibi durumlarda hekimlerin de görevinin sona erdiğini rahatlıkla dillendirebilmektedirler.¹⁰⁵

MUKAYESELİ HUKUKTA ÖTANAZİ

1. Genel Olarak

Ötanazi, dünya genelinde (birkaç ülke hariç) hukuk sistemlerince kınanan ve karşılığında cezai yaptırım öngörülen bir harekettir. 20. yüzyılda ötanaziye yasal hâle getirmek için birçok girişimde bulunulmuş; ancak birkaç istisna dışında kabul görmemiştir. Aşağıda bazı ülkelerin ve İslam hukuk sisteminin meseleye yaklaşımı ele alınacaktır. Söz konusu ülkelerin incelenmesinin sebebi Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un ötanaziye yasal hâle getirmiş olması ve İsviçre'nin ötanaziye suç kabul etmekle birlikte intihara yardımı yasallaştırarak enteresan bir görüntü çizmesidir. İslam hukuk sistemini ele almamızın sebebi ise rızanın söz konusu olduğu öldürmelerde daha düşük cezanın öngörülmüş olmasıdır.

2. Hollanda

10 Nisan 2001 tarihinden itibaren Hollanda'da hekim destekli intihar ve ötanazi yasaldir. Aslında bu kanun fiilen var olan bir ötanazi geleneğini yasal bir zemine oturtmuştur. Kanun, çok özel durumlarda, çok özel koşullar altında aktif ötanazi gerçekleştiren hekimlerin cezai sorumluluğunun olmayacağını hüküm altına almaktadır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Bayraktar, a.g.e., s. 152.

¹⁰⁶ Ünver, a.g.m.

Ötanazinin yasal olabilmesi için şu şartların varlığı aranmaktadır:¹⁰⁷ 1) Hasta dayanılmaz ve sürekli acılar içinde olmalıdır, 2) hasta ölüm isteğini açıkça dile getirmeli, ikinci bir hekimden görüş alınmalıdır, 3) hastanın hayatına uygun tıbbi yöntemlerle son verilmelidir. Belirtelim ki 12 yaşından küçük çocuklara ölüm yardımı yapılamamaktadır. 16 yaşından küçük çocukların ölüm talebinin dikkate alınabilmesi için velisinin veya vasisinin izni gerekmektedir.

3. Belçika

28 Mayıs 2002 tarihinden itibaren Belçika'da ötanazi yasaldır. İlgili kanun ötanazinin tatbikini çok özel koşullara bağlamış durumdadır. Bu şartlar şunlardır:¹⁰⁸ 1) Hasta 18 yaşından büyük olmalıdır, 2) hastanın talebini bilinçli ve kendi iradesiyle yapması gereklidir, 3) hasta talebini düşünerek birkaç defa yanıtmalıdır, 4) hasta fiziki veya psikolojik açıdan, tıbbi olarak sürekli ve dayanılmaz acılar içinde bulunmalı ve hastalık sürecinin çaresiz bir aşamaya gelmiş olması gereklidir, 5) hekimin hastayla derinlemesine görüşmesi ve ötanaziden başka bir çare kalmadığı konusunda hastayla mutabakata varması gereklidir, 6) hastanın talebi ile ötanazi tatbiki arasında en az bir ay olmalıdır, 7) Federal Kontrol Komisyonunun (16 üye, 8 tıpçı, 4 hukukçu, 4 ilgili hastalıkla ilgilenen bir gruptan) nihai kararı vermesi şarttır.

Kanun yukarıdaki şartları saymış ve bu şartlar altında ötanazi tatbik edilebileceğini belirtmiştir. Ancak hiçbir hekimin ötanazi tatbikine mecbur bırakılmayacağı da hükme bağlanmıştır.

4. Lüksemburg

19 Mart 2009 tarihinden itibaren Lüksemburg'da ötanazi yasaldır. Böylece Hollanda ve Belçika'dan sonra ötanaziyi yasalaştıran üçüncü Avrupa Birliği üyesi ülke olmuştur. Kanun genel olarak ölümcül bir hastalığa ya-

kalanmak ile iki doktor ve bir bilirkişinin onayını aramaktadır.¹⁰⁹

5. İsviçre

İsviçre Ceza Kanunu'nda ötanazi, kasten insan öldürme suçundan ayrı ve bağımsız bir suç olarak düzenlenmiştir. Ötanazinin cezası kasten insan öldürme suçunun cezasından çok daha azdır. Bununla birlikte İsviçre'de intihara yardım belli şartlarla yasal kılınarak ötanazi meselesi aşılmış gibi görünmektedir.

İsviçre Ceza Kanunu'nun 115. maddesine "kişisel menfaat temin etmek için, bir kişiyi intihar etmeye teşvik eden veya intihar etmesine yardım eden kişi, intiharın gerçekleşmesi veya intihara teşebbüs etmesi hâlinde 5 yıla kadar hapis cezasıyla" cezalandırılacağını öngörmektedir. Bu hükmün mefhum-u muhalifinden yardım alan kimsenin rıza ehliyeti varsa ve yardım eden kişinin bu yardımı kişisel menfaat (mirasçı olma, şöret edinme, ticaret, intikam, kin) elde etmek için yapmıyor olması durumunda intihara yardım suç olmaktan çıkmaktadır.¹¹⁰

İsviçre Federal İstatistik Ofisi'nin verilerine göre, İsviçre'de 1995-2010 yılları arasında bir yılda ortalama 1312 kişi intihar etmiştir.¹¹¹ Bu intiharların üçte biri İsviçre Ceza Kanununun bıraktığı açık kapıdan faydalanarak kurulan intihara yardım örgütleri vasıtasıyla gerçekleşmiştir.¹¹² Belirtelim ki bu örgütlerin kurulması İsviçre'deki intihar sayısında bir artışa neden olmamıştır.

İsviçre'de dört farklı intihar örgütü vardır. Bunlar EXIT-Deutsche Schweiz¹¹³, EXIT-

¹⁰⁷ Özkara, a.g.m.

¹⁰⁸ Özkara, a.g.m.

¹⁰⁹ Ünver, a.g.m.

¹¹⁰ Julian Mausbach, Assisted Suicide in Switzerland – Legal Aspects, *Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011, s. 141-160.

¹¹¹ Bkz.: <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index-themen/14/02/04/key/01.html> (E.T. 04.04.2013)

¹¹² Mausbach, a.g.m.

¹¹³ Yalnızca İsviçre vatandaşlarına ve İsviçre'de ikamet eden yabancılara hizmet vermektedir. Bkz.: www.exit.ch

ADMD Suisse Romande¹¹⁴, EX International¹¹⁵ ve Dignitas¹¹⁶'tir. Örgüt eliyle intihar yardımı almak için yukarıda sayılan kurumlardan birine üye olmak gereklidir. Çoğunlukla hekimler tarafında İsviçre Narkotik Maddeler Kanunu uyarınca reçete edilebilen Sodyum-Pentobarbital damardan veya mide tüpü ile alınmak suretiyle intihar gerçekleştirilir. Ayrıca önemli bir meblağı da ödemek gerekmektedir. Bu meblağ idari bir takım girişimlerde kullanıldığı için kâr amacının güdümediği ifade edilmektedir.¹¹⁷

İntihar turizmi tartışmalarının başlaması üzerine Temmuz 2008'de İsviçre Hükümeti, adliye ve polis teşkilatından örgüt eliyle gerçekleştirilen yardımlı intihara ilişkin kanunların güncellenmesinin gerekip gerekmediğini konusunda bir rapor istemiştir. Bu rapor üzerine hükümet, kamu tartışması açarak yardımlı intiharın kötüye kullanılma tehdidi ve intihar kararının yeterince düşünmeden alınabileceği konularında kamuoyu oluşturmaya başlamıştır.¹¹⁸

6. İslâm Hukuku

İslam Hukuku'nda insan öldürme suçu ve karşılığındaki ceza bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından öngörülmüştür.¹¹⁹ Buna göre bir kimseyi kasten öldüren kimseye kısas tatbik edilir; ancak mağdur veya diğer ilgili kişiler kısastan vazgeçip diyet (tazminat) talep edebilmekte ve hatta diyetten de vazgeçebilmektedir. Bu durumda yetkili merciler ta'zir cezasına hükmedebilmektedirler. İşte bu nass ve "şüpheli bulunan yerde had cezasını kaldırınız" hadisi sebebiyle mağdurun "öldürmeye rızası"nın cezai sorumluluğa etkisi konusunda

farklı görüşler ortaya çıkmıştır.¹²⁰ Yine de belirtelim ki İslam hukukunda, mağdurun suçun işlenmesine rızasının, o suçu mübah hâle getirmeyeceği genel bir ilkedir.¹²¹ Tartışma konusu had cezası olan kısasın uygulanıp uygulanmayacağıdır.

İslam hukukunda kişinin yaşam hakkı üzerinde tasarrufu yoktur. Yaşam hakkını sınırlayan veya ortadan kaldıran herhangi bir sözleşmeye hukuki kıymet atfedilmemiştir. Konuyla ilgili olarak Sava Paşa önemli bir olay nakleder:¹²² "Halife Mansur, Musul ahaliyle bir mukavele akdederek, şartı mukaveleye göre, bu memleket halkının, halifece cürüm addedilebilecek bir hareketi vuku bulduğu takdirde, bütün ahalinin kılıçtan geçirileceği kararlaştırılmış idi. Musul ahalisinin böyle bir cürme teşebbüs etmeleri dolayısıyla, halife sefer ilan etti. Ancak Musul ürerine yürümeden önce bu hususta müttehaz nizam üzere, bütün ulemayı bir içtima davetle mukaveleyi kendilerine arz ederek kararlaştırılmış olan cezanın şekli icrası hakkında reylerine müracaat eyledi. Mukavele öyle sarıh bir hükmü ihtiva etmekte idi ki, İmamı Azam'dan başka diğer bütün ulema, mukavele hükmünün tatbik olunması reyinde bulundular. Yalnız İmamı Azam, halifenin icrasını arzu eylediği mukavenin tarzı tahririne göre vacibül ittiba ise de mukavelei mezkûrenin esasının batıl bulunduğu itirazını serd eyleyerek bu iddiasını, İslâmiyet'te ferdin kendi hayatına tasarruf hakkı bulunmadığı kaidesine istinat ettirdi. Bu mukavele iradei ilâhiyeye mugayirdir. Tetkik olunan mukavele yazılış bakımından her ne kadar sahihi addedilmek iktiza eder ise de, esasatı İslamiyeye âdemi mutabakati bakımından gayri meşru addedilmesi lâzım gelir."

Hanefi Mezhebi hukukçuları şer'i bir nass bulunmadıkça kişilerin canlarına dokunulmayacağı genel ilkesi etrafında toplanmakta ve mağdurun rızasının suçu suç olmaktan çıkar-

¹¹⁴ Yalnızca İsviçre vatandaşlarına ve İsviçre'de ikamet eden yabancılara hizmet vermektedir. Bkz.: www.exit-geneve.ch/

¹¹⁵ Hem İsviçre vatandaşlarına hem de yabancılara hizmet vermektedir. Bkz.: www.exinternational.ch/

¹¹⁶ Hem İsviçre vatandaşlarına hem de yabancılara hizmet vermektedir. Bkz.: www.DIGNITAS.ch

¹¹⁷ Mausbach, a.g.m.

¹¹⁸ Mausbach, a.g.m.

¹¹⁹ Bkz.: Bakara Suresi 178. ayet.

¹²⁰ Abdulkâdir Udeh, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hükümler*, C: 2, Çev.: Ali Şafak, Kayıhan Y., İstanbul 2012, s. 110.

¹²¹ Yaşar Yiğit, "İslam Ceza Hukuku Açısından Ötanazi ve Hukuki Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *İslami Araştırmalar* dergisi, C: 16, S: 3, 2003, s. 337-349.

¹²² Sava Paşa, *İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, C: 1, Çev.: Baha Arıkan, Kitabevi Y., İstanbul, s. 89-90.

mayacağı ifade etmektedir. Mağdurun rızasına rağmen fiil hâlâ yasaktır, hukuk düzenince kınanmaktadır. Mağdurun rızasının faile verilecek cezaya etkisi bakımından; Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed kısas cezasının düşeceğini ifade etmiş ve fakat İmam Züfer rızaya rağmen bir kimseyi öldürenin kısas cezası ile cezalandırılması gerektiğini savunmuştur.¹²³

Şafii mezhebi hukukçuları da mağdurun rızasının öldürme fiilini suç olmaktan çıkaramayacağı konusunda hemfikirdirler. Ancak bir kısmı kısas cezasının düşeceğini ve bir kısmı da kısasın düşmeyeceğini ifade etmektedir.¹²⁴

Maliki mezhebi hukukçularına göre mağdurun rızası öldürme fiilini suç olmaktan çıkarmadığı gibi kısas cezasını da düşürmektedir.¹²⁵

Hanbeli mezhebi hukukçuları mağdurun rızasının öldürme fiilini suç olmaktan çıkarmadığını ve fakat kısas cezasının düşmesi gerektiğini savunurlar. Buna göre affetme mağdurun hakkıdır, öldürmeye izin de öldürme cezasından affetmeye eşittir.¹²⁶

TÜRK CEZA HUKUKUNDA ÖTANAZİ

1. Genel Olarak

Ötanazinin ceza hukuku açısından tartışma konusu yapılabilmesi için asgari altı şartın varlığı aranmaktadır.¹²⁷ Bunlardan ilki her şeyden önce ortada bir hastanın bulunması gerektiğidir. Bulunması gereken ikinci şart, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığın söz konusu olmasıdır. Aranan üçüncü şart, hastalığın dayanılmaz acılara yol açan bir hastalık olmasıdır. Söz konusu dayanılmaz acılar maddi veya manevi olabilir. Dördüncü şart, öldürme fiilinin hastanın ıstıraplarından bir an

önce kurtulması amacıyla işlenmesi gerekmektedir. Beşinci şart, hastanın ötanazi uygulamasına ilişkin rızasının bulunmasıdır. Doktrinde tartışmalı olsa da bulunması gereken altıncı şart ise, ötanazi uygulayıcısının hekim olması gerektiğidir.¹²⁸ Burada da uygulayıcın tek bir hekim mi yoksa uzman bir kurulun mu olması gerektiği sorusu gündeme gelmektedir. Kanaatimizce uzman kurulun olması gerekmektedir. Nitekim insan karmaşık bir yapıya sahiptir ve tek bir uzmanlık dalında ihtisas yapmış hekimin ötanazi gibi zor bir karara tek başına imza atması doğru görünmemektedir. Zira bir hasta ameliyata alınırken dahi farklı uzmanların konsültasyonu gerekiyorsa, ötanazi uygulamasında evleviyetle konsültasyona ihtiyaç vardır. Bu şartları taşımayan herhangi bir uygulamanın ötanazi olarak adlandırılmayacağı açıktır ve tartışma konusu yapılacak tarafı bulunmamaktadır.

765 sayılı TCK'da değişiklik öngören birçok tasarıda ötanazinin insan öldürme suçunun bir türü olarak ayrı bir maddede düzenlendiği ve daha hafif bir ceza ile cezalandırıldığı görülmektedir. Örneğin, 1997 Tasarısının "acıyı dindirme saiki" başlıklı 137. maddesinde "iyileşmesi kabil olmayan ve ileri derecede ıstırap verici bir hastalığa tutulmuş bulunan bir kimsenin, şuuruna ve hareketlerinin serbestliğine tam olarak sahip iken yaptığı ısrarlı talepleri üzerine ve sadece hastanın ıstıraplarına son vermek maksadıyla öldürme fiilini işlediği sabit olan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası"nın verileceği düzenlenmiştir.¹²⁹ Bu düzenleme 2003 Tasarısının 140. maddesinde aynen yer almaktadır.¹³⁰ Madde gerekçesinde ise şöyle denilmektedir:¹³¹ "Maddede, iyileşmesi kabil olmayan ve ileri derecede acı veren çekilmez derecede ağırlı bir hastalığa tutulmuş bulunan bir kimsenin ıstıraplarına son vermek maksadıyla işlenen insan öldürme hâline ilişkin ceza gösterilmektedir. Böylece öldürmenin özel bir şekli meydana getirilmiş bulunmaktadır. Her türlü kötüye kullanmayı önlemek amacıyla maddede,

¹²³ Yiğit, a.g.m.

¹²⁴ Yiğit, a.g.m.

¹²⁵ Abdulkâdir Udeh, *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hükümler*, C. 1, Çev.: Ali Şafak, Kayıhan Y., İstanbul 2012, s. 460.

¹²⁶ Udeh, a.e., s. 461.

¹²⁷ Çakmut, a.g.e., s. 145.

¹²⁸ Ömeroğlu, a.g.m.

¹²⁹ Çakmut, a.g.e., s. 152.

¹³⁰ <http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/gorsel/dosya/1054800792cezatasarisi.pdf> (E.T. 08.04.2013)

¹³¹ <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss66-4m.htm> (E.T. 04.04.2013)

bu tür insan öldürmenin gerçekleşmesi bakımından koşulların nelerden ibaret bulunduğu ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Yabancı ülkelerin bazılarında bu tür öldürmelere ceza verilmemektedir. Ancak, dikkat edilmelidir ki maddenin öngördüğü bu hâl ötanazi değildir. Ötanazi, ayrı hükümlerle düzenlenen ve doktorlar tarafından gerçekleştirilen bir hâldir ve failine ceza verilmemektedir. Tasarının bu maddesi ise, saptadığı koşullarla insancıl nitelikteki kast hâlinde faile daha az ceza verilmesini öngörmektedir.” Tasarının kanunlaşması aşamasında bu madde kanun metninden çıkarılmıştır ve ayrı bir düzenleme de yapılmadığı için aktif ötanazi uygulaması söz konusu ise TCK'nın 81. maddesinde düzenlenen “kasten insan öldürme” suçu, pasif ötanazi uygulaması söz konusu ise TCK'nın 83. maddesinde düzenlenen “ihmalî davranışla kasten öldürme” suçu vücut bulabilecektir.

Türk Ceza Hukukunda aktif ötanazi hiçbir şekilde meşru olarak görülmemekte ve kasten insan öldürme suçunu oluşturduğunda tereddüt bulunmamaktadır. Ancak pasif ötanazinin, hastanın tedaviyi reddetme hakkı çerçevesinde hukukun kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin de taraf olduğu “Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi”nin 5. maddesine göre, “sağlık alanında herhangi bir müdahale, ilgili kişinin bu müdahaleye özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde muvafakat etmesinden sonra yapılabilir.” Bu kapsamda ölümcül bir hastalığa yakalanmış kimse tedaviye rıza göstermezse tedavi edilemeyecek ve günden güne ölüme sürüklenecektir. Sözleşmenin aynı maddesinin 3. fıkrasının “ilgili kişi, muvafakatini her zaman, serbestçe geri alabilir” düzenlemesi karşısında hekimin tedaviye devam etme şansı yoktur.¹³² Ancak “tedavi başlamış ve yaşamı veya yaşamsal önemi olan organlardan birisini tehdit eden acil bir durum varsa muvafakatin geri alınmasının” mümkün olmaması gerekir.¹³³ Nitekim Hasta Hakları Yönetmeliğinin 24. maddesinde de “rızanın mü-

dahale başladıktan sonra geri alınması” ancak tıbbi yönden sakınca bulunmaması koşuluna bağlanmıştır. Bütün bu şartlarla hastanın tedaviyi red hakkı çerçevesinde pasif ötanazinin Türk Ceza Hukuku bakımından suç teşkil etmediği söylenebilir.

Zikredilmesi gereken bir başka pozitif düzenleme de 13.01.1960 tarih ve 4/12578 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yürürlüğe konulan Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi'dir.¹³⁴ Nizamnamenin 2. maddesinde hekimin görevinin insan sağlığına, hayatına ve şahsiyetine özen ve hürmet göstermek olduğu hükme bağlanmıştır. 13. maddenin 3. fıkrasında hekimin, teşhis, tedavi veya korumak amacı olmaksızın hastanın arzusuna uyararak ya da başka bir nedenle akli ve bedeni mukavemetini azaltacak herhangi bir şeyi yapamayacağı belirtilmiştir.¹³⁵

Konuyla ilgili bir başka pozitif düzenleme Hasta Hakları Yönetmeliğinin 13. maddesidir. Mezkûr maddeye göre, ötanazi yasaktır. Maddede ayrıca tıbbi gereklerden bahisle veya her ne surette olursa olsun hayat hakkından vazgeçilemeyeceği ifade edilmiştir.

Bütün bu düzenlemelerden çıkan bir sonuç vardır: Türk hukukunda ötanazi yasaktır. Ötanazi bütün bir hukuk düzeni (Anayasa, milletlerarası düzenlemeler, kanun, nizamname, yönetmelik) ile çatışık durumundadır.

2. Kasten İnsan Öldürme Suçu: TCK Madde 81, 82

Kasten insan öldürme suçu ile korunan hukuki değer, diğer hakların kullanılması için de zorunlu olan yaşama hakkıdır.¹³⁶ Yaşama hakkı ihlâl edilen kimsenin aslında diğer hakları da elinden alınmıştır. Bu sebeple TCK'nın 81. maddesinde suçun temel hâli düzenlenmiş ve 82. maddesinde nitelikli hâlleri hüküm altına alınmıştır.

¹³² Sözleşme için bkz.: Hakan Hakeri-Yener Ünver-Özlem Yenerer Çakmut, *Tip/Sağlık Hukuku Mevzuatı*, Seçkin Y., Ankara 2010, s. 15-28.

¹³³ Centel-Zafer-Çakmut, a.g.e., s. 326.

¹³⁴ RG, T. 19.02.1960, S. 10426

¹³⁵ Çakmut, a.g.e., s. 152.

¹³⁶ Necati Meran, *Yeni Türk Ceza Kanununda Kişilere Karşı Suçlar*, Seçkin Y., Ankara 2005, s. 29.

a. Suçun Unsurları Bakımından İnceleme

Maddi Unsur

Kasten insan öldürme suçu, suç tipi açısından fiilin icrai davranışla gerçekleştirilmesi ile işlenebilir. Aktif ötanazide hekim veya bir başkası icrai bir davranışla hastanın hayatına son vermektedir. Ayrıca bu suç, serbest hareketli bir suçtur. Kanunda fiilin ne şekilde işlenmesi gerektiği yönünde herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Bu itibarla aktif ötanazinin ne şekilde gerçekleştirildiği önemli değildir; yeter ki öldürmeye elverişli bir fiil bulunsun. Fail bu fiili bizzat kendisi gerçekleştirebileceği gibi 3. kişiye yahut mağdura da yaptırabilir. Örneğin hastaya manevi baskı yaparak kendini öldürmeye icbar eden kimse TCK'nın 84. maddesinin 4. fıkrasının atfıyla kasten insan öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır.¹³⁷

Kasten insan öldürme suçunda, ceza normu tarafından yasaklanan netice "ölüm"dür. Ölüm lügatte, "bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat" olarak tarif edilmiştir. Fiilin ölüm neticesini meydana getirip getirmediğini tespit edebilmek için ölüm anının tespiti önem arz etmektedir. Bu konuda ilk olarak "kalbin işleme hâle gelişi, soluğun kesilişi, hareketin duruşu, zekânın yıkılışı, beş duyunun gayri faal hâle gelmesi"¹³⁸ olarak tanımlanan biyolojik ölüm akla gelmektedir. Ne var ki reanimasyon (yeniden canlandırma) tekniklerinin gelişmesine bağlı olarak ölüm anının tespiti konusunda dikkatler vücut fonksiyonlarının işleyişini sağlayan beyne yönelmiştir. 1959 yılında 23. Uluslararası Nöroloji Kongresi'nde beyin ölümü "beyin fonksiyonlarının tam ve geri dönülemez kaybı" olarak tanımlanmıştır.¹³⁹ Türk hukukunda da kabul edilen kıstas beyin ölümü kıstasıdır.¹⁴⁰ Dolayısıyla öldürme fiilinin hayatta olan bir insana yönelmiş olması ve

neticesinde beyin ölümünün gerçekleşmesi suçun işlenmesi bakımından yeterlidir.

Suçun faili herkes olabilir.

Suçun mağduru yaşayan bir kimse olmalıdır. Beyin ölümü gerçekleşmiş bir kimse suçun mağduru olamaz. Bu da gösteriyor ki beyin ölümü gerçekleşmiş bir kimseye ötanazi tatbik edilemez; zira o kimse zaten hayatta değildir. Mağdurun belli sıfatlara sahip olması (altsoy, üstsoy, eş) ise TCK'nın 82. maddesinin d bendinde nitelikli hâl olarak gösterilmiştir.

Suçun konusunu yaşayan bir insan oluşturmaktadır.¹⁴¹ İnsan olma ise doğumla başlar.¹⁴² Cenine ötanazi tatbik edilemez.¹⁴³ Ancak anneye ötanazi tatbik edilirse ve annenin gebe olduğu biliniyorsa bu durumda TCK'nın 82. maddesinin f bendine göre ceza ağırlaştırılarak verilecektir. Bir kimse aslında ölmüş bir hastanın damarlarına zehir zerk ederek ötanazi uyguladığını düşünürse burada "mefruz suç" vardır. Suçun maddi unsuru eksik olduğu için kasten insan öldürme suçu oluşmamıştır.

Manevi Unsur

Kasten insan öldürme suçunun manevi unsuru kasttır. TCK'nın 21. maddesine göre kast, "suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir." Bu itibarla ötanaziyi tatbik edenin hastanın öleceğini bilmesi ve bu sonucu istemesi gerekmektedir. Örneğin bir hastaya sadece rahatlaması için verilen bir ilacın ölüm neticesini doğuracağını bilinmemesi ve de hastanın ölmesi durumunda burada kast yoktur. Böyle bir durumda diğer şartları da varsa gereken dikkat ve özen gösterilmediği için taksirle insan öldürme suçu oluşabilir.

Kasten insan öldürme suçu olası kastla da işlenebilen bir suçtur.¹⁴⁴ TCK'nın 21. madde-

¹³⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2038.

¹³⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T. 08.04.2013)

¹³⁹ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2039.

¹⁴⁰ Bkz.: 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun.

¹⁴¹ Basına hasta hayvanlara da ötanazi uygulandığı yansımaktadır. Ancak tabii ki böyle bir hareket suç teşkil etmez. Şartları varsa 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununa göre bir kabahat teşkil edebilir ve karşılığında idari para cezası uygulanabilir.

¹⁴² Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2042.

¹⁴³ Tezcan-Erdem-Önok, a.g.e., s. 119.

¹⁴⁴ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2043.

sinin 2. fıkrasına göre olası kast, “suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğinin öngörülmesine rağmen” fiilin işlenmesidir. Örneğin bir hastaya verilen ilacın onu rahatlatmakla birlikte öldürebileceğinin bilinmesine rağmen bu ilaç hastaya verilir ve ölüm neticesinin gerçekleşip gerçekleşmemesi konusunda nötr olunursa burada ötanazi olası kastla gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁵ Şayet ölüm neticesinin gerçekleşebileceği biliniyor ve fakat tek amaç hastanın rahatlaması ise, yani ölüm neticesi istenmiyor ise TCK’nın 22. maddesinin 3. fıkrası uyarınca burada bilinçli taksirle öldürmekten bahsedilecektir.

Hukuka Aykırılık Unsuru

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi ötanazi bütün bir hukuk düzeniyle çatışki içindedir.¹⁴⁶ Ötanazi uygulaması yapan bir kimsenin eylemini hukuka uygun hâle getirecek herhangi bir meşru sebep yoktur, yani hukuka uygunluk sebebi bulunmamaktadır.

Bir kimsenin yaşam hakkı üzerinde tasarruf yetkisi olmadığı kabul edilmektedir.¹⁴⁷ Dolayısıyla ilgilin ötanaziye rıza göstermesi bir hukuka uygunluk sebebi olarak addedilemez. Rıza, suçla korunan hukuki yararın sahibinin ihlâli onaylaması ve razı olmasıdır.¹⁴⁸ Belirtelim ki sadece hak sahibi olmak yeterli değildir, aynı zamanda bu hak üzerinde mutlak tasarruf yetkisine sahip olmak gerekir.¹⁴⁹ Nitekim TCK’nın 26. maddesinin 2. fıkrasında açıkça rızanın konusunu “kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği” bir hakkın oluşturabileceği hükme bağlanmıştır.¹⁵⁰ Şayet bir kimsenin yaşama hakkı üzerinde tasarrufunun olduğu kabul edilmiş olsaydı ötanazi konusundaki rızası hukuken

muteber olacak ve ötanazi suçu olmaktan çıkaracaktı.

Hekimin mesleki olarak ötanazi tatbik etme gibi bir “hakkı” da yoktur. Dolayısıyla “hakkın kullanılması” hukuka uygunluk sebebi tıbbi müdahalede olduğu gibi ötanazi uygulamasında da vardır denilemeyecektir; hekimin derin ıstıraplar içerisinde bulunan bir hastaya ötanazi tatbik etme görevinin bulunduğu söylenebilir.¹⁵¹ İlgilinin rızası muteber olmadığı için bu rızaya göre ötanazi tatbik eden hekimin cezai sorumluluğu yine de doğacaktır.

b. Suçun Nitelikli Hâlleri

Suçun Tasarlayarak İşlenmesi

Yargıtay tasarlamayı şöyle tarif etmektedir:¹⁵² “Tasarlama ani kast türünün dışında kalmakta, düşünce kastına girmektedir. Hukuki niteliği öğretide tartışmalı ise de, Yargıtay’ın duraksamasız uygulamalarına göre, tasarlamadan bahsedilebilmesi için failin bir kimsenin yaşam hakkı veya vücut bütünlüğüne karşı eylemde bulunmaya sebatla ve koşulsuz olarak karar vermesi, düşünüp planladığı suçu işlemeden önce makul bir süre geçmesine ve ulaştığı ruhi sükûnete rağmen bu karardan vazgeçmeyip, sebat ve ısrarla fiilini icraya başlaması belli ve kurgu dâhilinde fiili icra etmesi gerekmektedir.”

Ötanazi tatbik eden bir kimse öncelikle aklında “hastanın ölmesinin” gerekli olduğunu tasavvur eder. Ona göre acı çeken hastanın acıları dindirilmelidir. Bu da onu artık acı çekemeyecek duruma getirmekle mümkündür. Bütün bunlar failin aklına geldikten bir süre geçmesine rağmen fail hâlen ruhi bir sükûnetle hastanın ölmesi gerektiğini düşünmekte ve en nihayetinde önceden belirlediği bir araçla hastayı öldürmektedir. Görüldüğü gibi böyle bir durumda söz konusu nitelikli

¹⁴⁵ Rosenau’ya göre “ön plânda ağrıların dindirilmesi olup, ölümün hızlandırılması amaçlanmamış bir yan etkiyse hekimin bu durumu sineye çekmesi dolayısıyla olası kastla hareket ettiğinden” bahsedilir. Bkz.: Rosenau, a.g.m.

¹⁴⁶ Yukarıda “Türk Ceza Hukukunda Ötanazi” başlığı altında “Genel Olarak” başlığını bakınız.

¹⁴⁷ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 446.

¹⁴⁸ Özbek-Kambur-Bacaksız-Doğan-Tepe, a.g.e., s. 313.

¹⁴⁹ Mahmut Koca-İlhan Üzülmüş, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2009, s. 271.

¹⁵⁰ Dönmezer-Erman, a.g.e., s. 84.

¹⁵¹ Kendilerine ötanazi tatbiki noktasında bir görev verilse uygulamada yer alırız diyen hekimler ve sağlık personelleri vardır. Bkz.: Selma Tepehan, *Yoğun Bakım Servislerinde Çalışan Sağlık Personelinin Ötanaziye Bakışı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul 2006, s. 90.

¹⁵² Yargıtay C.G.K., T. 10.10.2006, E. 2006/1-30, K. 2006/210.

hâlin oluştuğunu duraksamadan söylemek mümkündür.

Suçun Beden veya Ruh Bakımından Kendini Savunamayacak Kişiye Karşı İşlenmesi

Hasta lügatte, "sağlığı bozuk olan, esenliği yerinde olmayan"¹⁵³ olarak tarif edilmiştir. Sağlık ise Dünya Sağlık Örgütüncü "kişinin beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hâlinde" olması olarak tanımlanmıştır. Beden, ruhen ve sosyal olarak tam bir iyilik içinde bulunmayan, yani hasta olan bir kimsenin kendini savunabilmesi pek mümkün değildir. Nitekim hasta bir kimse kendini "eksik" görmekte ve de kendine yönelebilecek tehlikelere karşı koyabilecek durumda olmadığını düşünmektedir.

Ötenazi bir hastaya tatbik edildiğine göre aynı zamanda kendini bedenen ve ruhen savunamayacak durumda bulunan bir kimseye tatbik edilmektedir. Bu sebeple 82. maddenin e bendinde gösterilen nitelikli hâl söz konusu olacaktır.

Suçun Özel Görünüş Şekilleri Bakımından İnceleme

Kasten insan öldürme suçu teşebbüse elverişlidir. TCK'nın 35. maddesine göre, kişinin işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaması hâlinde suça teşebbüs söz konusudur. Ötenazi bir hastanın acıma saikiyle kasten öldürülmesi olduğuna göre hastanın ölmesini sağlayacak araçlarla (yüksek dozda ilaç vs.) doğrudan doğruya icra hareketlerine başlansa ve fakat elde olmayan nedenlerle hasta ölme suçu teşebbüs aşamasında kalır.

3. Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi: TCK Madde 83

Suçun maddi unsurlarından olan fiil, insanın dış dünyaya yansıyan ihmali ya da icrai bir davranışıyla gerçekleştirilir. Yani fiil iki biçimde

ortaya çıkabilir: "Bir şeyi yapmak veya yapmamak."¹⁵⁴ Ceza hukuku tekniği açısından, esasen icrai bir davranışla işlenebilen suç, ihmali bir hareketle gerçekleştirilirse "ihmal suretiyle icra suçu"ndan bahsedilir.

Kasten insan öldürme suçu esasen icrai bir davranışla işlenebilen bir suçtur. Bununla birlikte TCK'nın 83. maddesinde yer alan şartların varlığı hâlinde ihmali hareketle işlenebileceği de kabul edilmiştir. Maddenin 1. fıkrası şöyledir: "Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirilmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluşumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir." Maddenin 2. fıkrasında da icrai ve ihmali davranışın eşdeğer kabul edilebilmesi için bazı şartlar kabul edilmiştir. Buna göre kişinin, "belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanunî düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması ya da önceden gerçekleştirdiği davranışın başkalarının hayatı ile ilgili olarak tehlikeli bir durum oluşturması" gerekmektedir. Buradan anlamamız gereken, belli bir neticenin (ölüm neticesinin) gerçekleşmesini önlemek hususunda özel bir yükümlülük altında bulunan failin bu neticenin gerçekleşmesine doğrudan neden olmasa bile engel olmadığı için ihmali davranışla kasten insan öldürme suçunu işlemiş olduğudur.¹⁵⁵

Pasif ötenazinin hayat desteğini sağlayan ilaç ve araçları kesmek veya bunları almamak ya da tedaviyi kabul etmemek suretiyle gerçekleştirilen ötenazi olduğunu ifade etmiştik. Bu bağlamda hastanın ölmesi hareketsiz kalmakla olmaktadır. Hastanın yaşamı için gerekli olan ilaçları vermemek, yaşam destek ünitesini çalıştırmamak, hastanın tedaviyi reddetmesi durumunda¹⁵⁶ (bazı hâllerde) hastayı tedavi

¹⁵³ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T. 08.04.2013)

¹⁵⁴ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2223.

¹⁵⁵ Artuk-Gökçen-Yenidünya, *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, s. 2223.

¹⁵⁶ Hasta Hakları Yönetmeliğinin 24. maddesinde "rıza'nın müdahale başladıktan sonra geri alınması" ancak tıbbi yönden sakınca bulunmaması koşuluna bağlanmıştır. Böyle bir tehlikenin varlığı hâlinde hastanın rızası muteber değildir ve tedaviye devam edilmelidir. Şayet hareketsiz kalırsa ihmali davranışla kasten insan öldürme suçu oluşabilir.

etmemek birer ihmali davranışa örnektir. Saydığımız ihmali hareketler icrai hareketlere eşdeğerdir; zira kanun hem hekimlere hem de hasta kimsenin yakınlarına bir yükümlülük yüklemektedir. İşte bu ihmali (pasif) hareketler neticesinde ölüm meydana gelirse ihmali hareketle kasten insan öldürme suçu vücut bulabilecektir.

SONUÇ

Çalışmamızda öncelikle ötanazi kavramının anlamına değindik ve bazı kavramlarla olan farkına vurgu yaptık. Daha sonra ötanazinin meşruiyetine ilişkin tartışmaları aktarmaya gayret ettik. Akabinde karşılaştırmalı hukukta ve Türk hukukundaki durumu değerlendirdik.

Kanaatimizce insan hayatının değeri ve dokunulmazlığı karşısında ötanazinin meşru bir dayanağı bulunmamaktadır. Ötanaziye taraftar olanlar birçok argüman ileri sürebilirler; ancak bu argümanların karşısına konulacak yaşamın dokunulmazlığı argümanı hepsine galebe çalar. Nitekim insan yaşarken bu dünyaya iz bırakabilmekte, sevinebilmekte, üzülebilmekte ve diğer haklarını kullanabilmektedir. Sağlıklı olan insanların görevi, hasta olan insanların acısını onları öldürerek değil, yaşatarak dindirmenin yollarını aramak olmalıdır. Kısacası insanlık “Lokman Hekimini kaybetmeli”dir.

Kaynakça

- Ağılkaya, Zuhâl; “İntihar ve Din: İntihar Girişiminde Bulunanlar Üzerine Empirik Bir Araştırma”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 23, 2010.
- Ağılkaya, Zuhâl; *İntihar Girişiminde Bulunanlarda Dini Tutum ve Davranışlar*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, İstanbul 2008.
- Arsal, Sadri Maksudi; *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947.
- Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet-Yenidünya, Ahmet Caner; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Artuk, Mehmet Emin-Gökçen, Ahmet-Yenidünya, Ahmet Caner; *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, C: 3, Turhan Kitabevi, Ankara 2009.
- Artuk, Mehmet Emin-Yenidünya-Caner, Ahmet; *Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011.
- Bayraktar, Köksal; *Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezaî Sorumluluğu*, İstanbul Üniversitesi Y., İstanbul 1972.
- Centel, Nur-Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem; *Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*, C: 1, Beta Y., İstanbul 2007.
- Centel, Nur-Zafer, Hamide-Çakmut, Özlem; *Türk Ceza Hukukuna Giriş*, Beta Y., İstanbul 2008.
- Çakmut, Özlem Yenerer; *Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi*, Legal Y., İstanbul 2003.
- Çakmut, Özlem Yenerer; *Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi*, Legal Y., İstanbul 2003.
- Demirbaş, Timur; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2002.
- Donay, Süheyl; *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Beta Y., İstanbul 2007.
- Dönmezer, Sulhi-Erman Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, C: 2, İstanbul Üniversitesi Y., İstanbul 1978.
- Dural, Mustafa-Öğüz, Tufan; *Türk Özel Hukuku*, C: 2, Kişiler Hukuku, Filiz Kitabevi, İstanbul 2006.
- Durkheim, Emile; *İntihar*, (Çev.: Özer Ozankaya), Cem Y., İstanbul 2011.
- Erem, Faruk-Toroslu, Nevzat; *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Y., Ankara 1973.
- Flanney, Austin; “Ötanazi Üzerine Beyanname”, Çev.: Osman Taştan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: 43, S: 2, 2002.
- Gürçan, Ertuğrul Cenk; “Ötanazi: Yaşama Hakkı Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 60, S: 2, 2011.
- Hakeri, Hakan; *Tıp Hukuku*, Seçkin Y., Ankara 2010.
- Hakeri, Hakan-Ünver Yener-Çakmut, Özlem Yenerer; *Tıp/Sağlık Hukuku Mevzuatı*, Seçkin Y., Ankara 2010.

- Hatemi, Hüseyin; *Medeni Hukuka Giriş*, Vedat Y., İstanbul 2011.
- İnceoğlu, Sibel; *Ölme Hakkı-Ötanazi*, Ayrıntı Y., İstanbul 1999.
- Kamay, Behçet Tahsin; “Ötanaziler (Ölümü Yaklaşan Hastayı İstirabsız Öldürme”, *Ankara Barosu Dergisi*, C: 8, S: 93-94, Ankara 1952.
- Kaşıkcı, Osman; “Hukuk Tarihinde Ötanazi”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, S: 6, 2008.
- Koca, Mahmut-Üzülmez, İlhan; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2009.
- Mahmutoğlu, Fatih Selami; “Ötanazi ve Yaşam Destek Ünitelerine Bağlı Hastaların Durumu, 12. Yüzyıl Başında Yaşam Destek Tedavileri Etik ve Hukuksal Yönler”, *2. Uluslararası Tıp Etiği ve Hukuku Kongresi Bildiri Kitabı*, 2009, s. 85 – 92.
- Mausbach, Julian; *Assisted Suicide in Switzerland – Legal Aspects, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, 12 Levha Y., İstanbul 2011.
- Meran, Necati; *Yeni Türk Ceza Kanununda Kişilere Karşı Suçlar*, Seçkin Y., Ankara 2005.
- Metin, Sevtap; *Biyo-tıp Etiği ve Hukuk*, On İki Levha Y., İstanbul 2010.
- More, Thomas; *Ütopya*, (Çev.: T. Gökçen Sağnak), Gün Y., İstanbul 1999.
- Müftüoğlu, Güneş; *Sosyal Devlet ve Hukuk Devleti*, Saypa Y., Ankara 1996.
- Namal, Arın; *Türk Tıp Etiği Çevrelerinde Ötanazi Tartışmaları-Neden Henüz Küçük Bir Alev?, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y.
- Oder, Bertil Emrah; *Hak ve Özgürlükler Temelinde Ötanazi: Anayasa Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011.
- Oğuz, Yasemin; *Ötanazi'ye Etik Yaklaşım, Tıp Etiği Açısından Yaşamın Son Döneminde Karar Verme Süreçleri Medikal Etik (Doğum, Ölüm Süreçleri ve Yaşamın Anlamı)*, Ed.: Hüsrev Hatemi-Hanzade Doğan, Yüce Y., İstanbul 2001.
- Oğuzman, M. Kemal-Barlas, Nami; *Medeni Hukuk*, Beta Y., İstanbul 2002.
- Ömeroğlu, Ömer; “Ötanazi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 2, 1993.
- Özbek, Veli Özer-Kambur, M. Nihat-Bacaksız, Pınar-Doğan, Koray-Tepe, İlker; *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Y., Ankara 2010.
- Özen, Muharrem-Şahin, Meral Ekici; “Ötanazi”, *Ankara Barosu Dergisi*, S: 2010/4.
- Özkara, Erdem; “Ötanaziye Farklı Bir Bakış: Belçika'da Ötanazi Uygulaması ve Ülkemizdeki Durum”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 78, 2008.
- Özlü, Tevfik; *Hasta Hakları*, Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu, Trabzon 2007.
- Öztürel, Adnan, “Ötanazi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: 16, S: 1-4.
- Rosenau, Henning; *Aktif Ötanazi*, (Çev.: Ali İhsan Erdağ), *Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları*, V. *Türk Alman Tıp Hukuku Sempozyumu*, 28 Şubat – 1 Mart 2008, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2008.
- Sava Paşa; *İslâm Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, C: 1, Çev.: Baha Arıkan, Kitabevi Y., İstanbul.
- Savcı, Bahri; *Yaşam Hakkı ve Boyutları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1980.
- Schlögel, Herbert; “Ötanazi ve Teoloji”, Çev.: Osman Taştan, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 43, S. 1, 2002, s. 293-299.
- Sert, Gürkan; *Hasta Hakları Uluslar arası Bildirgeler ve Tıp Etiği Çerçevesinde*, Babil Y., Erzurum 2004.
- Soysalan, Doğan; *Hekimlerin Ceza Hukuku Yönünden Sorumluluğu, Sağlık Hukuku Digestası*, Y. 1, S: 1, Ankara Barosu Y., Ankara 2009.
- Tacir, Hamide; *Hastanın Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı*, On İki Levha Y., İstanbul 2011.
- Tepehan, Selma; *Yoğun Bakım Servislerinde Çalışan Sağlık Personelinin Ötanaziye Bakışı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul 2006.
- Tezcan, Durmuş-Erdem, Mustafa Ruhan-Önok, R. Murat; *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku*, Seçkin Y., Ankara 2007.
- Tunç, Sevim; “Ötenazi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 1955, S. 3, s. 485.
- Türk Hukuk Lügati*, Türk Hukuk Kurumu, Ankara 1991.
- Udeh, Abdulkâdir; *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hükümler*, C: 2, Çev.: Ali Şafak, Kayıhan Y., İstanbul 2012.
- Udeh, Abdulkâdir; *Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslam Ceza Hukuku Özel Hü-*

kümler, C: 1, Çev.: Ali Şafak, Kayıhan Y., İstanbul 2012.

Ünver, Yener; *Türk Ceza Hukuku Açısından Ötanazi, Hukuk ve Etik Boyutuyla Ötanazi*, Der.: Nur Centel, On İki Levha Y., İstanbul 2011.

Veinstein, Gilles; *Osmanlılar ve Ölüm*, (Çev.: Elâ Güntekin), İletişim Y., İstanbul 2011.

Yıldırım, Ayşegül; "Yaşamın Kutsallığı ve Yaşama Hakkından Vazgeçme", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, S: 1, 2004.

Yiğit, Yaşar; "İslam Ceza Hukuku Açısından Ötanazi ve Hukuki Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *İslami Araştırmalar* dergisi, C: 16, S: 3, 2003.

Elektronik Kaynakça

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://incil.info/kitap/Yesaya/45>

www.insanbilimleri.com

<http://www.intihar.de/frame.htm>

<http://www.bfs.admin.ch>

www.DIGNITAS.ch

www.exinternational.ch/

www.exit-geneve.ch/

www.exit.ch

<http://ilef.ankara.edu.tr>

<http://www.tbmm.gov.tr>